

Raport

Miękka siła i twarda propaganda: rosyjska strategia informacyjna w Jordanii

Kraków 2025

Spis treści

O projekcie.....	1
Autor publikacji.....	1
Wprowadzenie.....	2
Rozdział 1. Sytuacja polityczna i medialna w Jordanii.....	5
1.1. Tło polityczne.....	5
1.2. Krajobraz medialny w Jordanii.....	8
Rozdział 2. Rosyjska dezinformacja w Jordanii: mechanizmy i cele.....	9
Rozdział 3. Rosyjska dezinformacja w Jordanii: przykłady.....	11
Rozdział 4. Wpływ rosyjskiej dezinformacji na opinię publiczną w Jordanii	23
Rozdział 5. Prawne, instytucjonalne i społeczne działania Jordanii przeciw dezinformacji.....	25
Rozdział 6. Wnioski	28
Rozdział 7. Rekomendacje	30
Bibliografia i źródła.....	33

O projekcie

Instytut Badań
nad Turcją

Disinformation
in MENAT

Projekt finansowany z budżetu państwa w ramach konkursu Ministra Spraw Zagranicznych RP „Dyplomacja Publiczna 2024-2025 - wymiar europejski i przeciwdziałanie dezinformacji”.

Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Autor publikacji

Zuzanna Kowalczyk

Ekspert Instytutu Badań nad Turcją

absolwentka arabistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim, a także intensywnych kursów języka arabskiego na Amerykańskim Uniwersytecie w Kairze oraz Uniwersytecie El Manar w Tunisie. Uczestniczka ogólnopolskich konferencji naukowych poświęconych tematyce Bliskiego Wschodu. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na historii Bliskiego Wschodu w XIX i XX wieku, kwestiach religijnych i etnicznych, a także problematyce zmian klimatycznych i bezpieczeństwa wodnego w regionie. Stała współpracowniczka Salam Lab.

Wprowadzenie

W dobie dynamicznie zmieniającego się środowiska informacyjnego dezinformacja stała się jednym z kluczowych narzędzi geopolitycznego oddziaływania, wykorzystywanym przez państwa do realizacji strategicznych celów. Rosja, mająca długą tradycję prowadzenia działań z zakresu wojny informacyjnej, aktywnie wykorzystuje kampanie dezinformacyjne do kształtowania narracji sprzyjających jej interesom – nie tylko w Europie czy Ameryce Północnej, lecz także na Bliskim Wschodzie. Rosyjska obecność w tym regionie nie jest ani nowym, ani przypadkowym zjawiskiem – ma charakter trwały i wynika z długofalowej strategii politycznej. Działania te stanowią element szerszej rywalizacji z Zachodem, w ramach której Rosja wykorzystuje Bliski Wschód do wzmacniania swojego globalnego statusu oraz osłabiania wpływów Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej.

Zaangażowanie Rosji na Bliskim Wschodzie sięga czasów carskich – ówczesne interesy Moskwy koncentrowały się na uzyskaniu dostępu do ciepłych mórz, kontroli nad szlakami handlowymi oraz ochronie wspólnot prawosławnych. W okresie istnienia Związku Radzieckiego Bliski Wschód zyskał jeszcze większe znaczenie, stając się jednym z kluczowych obszarów sowieckiej polityki zagranicznej. Moskwa wspierała państwa takie jak Syria, Egipt, Irak czy Libia – dostarczając im broń, pomoc techniczną i wojskową oraz angażując się politycznie w konflikty regionalne¹, m.in. wojny arabsko-izraelskie (1956, 1967, 1973), wojnę domową w Jemenie oraz wewnętrzne konflikty w Syrii, Iraku i Libii². Po rozpadzie ZSRR w 1991 roku rosyjska aktywność w regionie uległa znacznemu ograniczeniu. Przez ponad dekadę Rosja utrzymywała aktywne relacje głównie z trzema państwami regionu: Syrią, Iranem i Turcją. Rosyjska baza morska w Tartus w Syrii funkcjonowała aż do upadku reżimu Baszara al-Asada w grudniu 2024 roku; na początku 2025 roku nowa administracja anulowała kontrakt dotyczący utrzymania portu³. W stosunkach Rosji z Iranem istotnym obszarem była współpraca przy budowie elektrowni atomowej w Buszehrze, podczas gdy relacje z Turcją koncentrowały się na współpracy gospodarczej⁴. Choć w tym czasie Moskwa nie odgrywała dominującej roli na Bliskim Wschodzie, zdołała zachować strategiczną obecność, co pozwoliło jej wrócić z większą siłą w momencie zmiany układu geopolitycznego w regionie. Począwszy od lat 2000., prezydent Władimir Putin systematycznie odbudowywał rosyjskie wpływy na Bliskim Wschodzie.

¹ E. Rumer, A. S. Weiss, Russia's Enduring Presence in the Middle East, Carnegie Endowment for International Peace, 1 listopada 2024. <https://carnegieendowment.org/research/2024/11/russias-middle-east-diplomacy-relationship?lang=en>

² R. O. Freedman, The Soviet Union and the Middle East: The High Cost of Influence, "Naval War College Review", t. 24, nr 5, 1972, s. 17.

³ Syria cancels port management contract with Russian firm, sources say, Reuters, 24 stycznia 2025. <https://www.reuters.com/world/middle-east/syria-cancels-port-management-contract-with-russian-firm-sources-say-2025-01-24/>

⁴ G. Bahgat, Russia and the Middle East: Opportunities and Challenges, [w:] Russia's Global Reach: A Security and Statecraft Assessment, ed. G. E. Herd, 2021, s. 75-77.

W 2005 roku Rosja umorzyła około 73 procent syryjskiego zadłużenia, co pozwoliło jej utrzymać wpływy w Damaszku, kontynuować sprzedaż uzbrojenia i zabezpieczyć strategiczny dostęp do wspomnianego wyżej portu morskiego w Tartus⁵. Równolegle Moskwa zacieśniła relacje z innymi państwami regionu, w tym z Egiptem, Iranem i Arabią Saudyjską, koncentrując się na współpracy wojskowej, energetycznej i dyplomatycznej⁶. W 2013 roku Rosja formalnie powołała stałą eskadrę swojej marynarki wojennej na Morzu Śródziemnym, która została podporządkowana Flocie Czarnomorskiej i miała zapewniać stałą obecność wojskową w regionie⁷. Kulminacją tego procesu było rozpoczęcie w 2015 roku bezpośredniego zaangażowania militarnego w konflikt syryjski — Rosja wysłała wtedy kontyngent sił zbrojnych, systemy obrony przeciwlotniczej oraz samoloty bojowe, stając się głównym wsparciem dla reżimu Baszszara al-Asada⁸.

Jednocześnie Rosja zaczęła pozycjonować się jako mediator w konfliktach regionalnych, przedstawiając swoje działania w kontraście do interwencyjnej i warunkowej polityki Zachodu. Dążyła do wzmocnienia wizerunku państwa stabilnego i przewidywalnego, zdolnego do prowadzenia dialogu bez narzucania ideologicznych warunków⁹. Po rozpoczęciu inwazji na Ukrainę w 2022 roku Bliski Wschód zyskał dla Kremla nowe znaczenie geostrategiczne — w warunkach sankcji i międzynarodowej izolacji Rosja jeszcze intensywniej rozwijała kontakty z państwami regionu, które nie przystąpiły do zachodnich działań dyplomatycznych wymierzonych w Moskwę. Szczególnie istotna stała się współpraca z Iranem. W styczniu 2025 roku oba te kraje podpisały traktat o strategicznej współpracy zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i wojskowym¹⁰. Rosja aktywnie wykorzystuje swoje relacje z państwami arabskimi – w szczególności z Egiptem, Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi i Arabią Saudyjską – do osłabiania międzynarodowego poparcia dla Ukrainy oraz promowania antyzachodnich narracji w regionie¹¹.

Jednym z państw szczególnie podatnych na tego rodzaju działania jest Jordania. Celem niniejszej analizy było zbadanie charakteru, skali oraz konsekwencji rosyjskiej dezinformacji w tym kraju. W szczególności uwaga została poświęcona obecności i aktywności prorosyjskich narracji w jordańskich mediach tradycyjnych oraz w arabskojęzycznych kanałach rosyjskich, takich jak Sputnik czy Russia Today.

⁵ C. Hilleary, Second-guessing Vladimir Putin's Intentions in Syria, Voice of America, 27 września 2015.
<https://www.voanews.com/a/second-guessing-vladimir-putins-intentions-in-syria/2981116.html>

⁶ E. Rumer, Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None, Carnegie Endowment for International Peace, 31 października 2019.
<https://carnegieendowment.org/research/2019/10/russia-in-the-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none?>

⁷ S. Blank, The Meaning of Russia's Naval Deployments in the Mediterranean, The Jamestown Foundation, 4 marca 2016.
<https://jamestown.org/program/the-meaning-of-russias-naval-deployments-in-the-mediterranean/>

⁸ E. Rumer, tamże.

⁹ E. Rumer, A. S. Weiss, tamże.

¹⁰ Key provisions of Russia-Iran strategic cooperation treaty, Reuters, 17 stycznia 2025.
<https://www.reuters.com/world/key-provisions-russia-iran-strategic-cooperation-treaty-2025-01-17/>

¹¹ E. Rumer, A. S. Weiss, tamże.

W ograniczonym zakresie omówione zostało również środowisko mediów społecznościowych, które odgrywało kluczową rolę w kształtowaniu opinii młodszych pokoleń i sprzyjało szybkiemu rozprzestrzenianiu fałszywych treści. Analizę osadzono w kontekście trzech kluczowych konfliktów wykorzystywanych przez Moskwę: wojny w Ukrainie, wojny w Syrii oraz konfliktu izraelsko-palestyńskiego. Kreml konsekwentnie wykorzystuje je do podważania wiarygodności państw zachodnich, wzmacniania swojego wizerunku jako alternatywnego partnera oraz destabilizowania sojuszników strategicznych USA na Bliskim Wschodzie. W analizie szczególną uwagę poświęcono dominującym prorosyjskim narracjom, mechanizmom ich rozpowszechniania oraz podatności jordańskich instytucji i opinii publicznej na manipulacje informacyjne. Zrozumienie mechanizmów rosyjskiej dezinformacji w Jordanii ma kluczowe znaczenie dla opracowania skutecznych strategii przeciwdziałania wpływom zewnętrznym oraz ochrony integralności informacyjnej państw Bliskiego Wschodu. Niniejsza analiza nie tylko umożliwia identyfikację konkretnych działań podejmowanych przez Federację Rosyjską, lecz także wpisuje się w szerszy kontekst zagrożeń hybrydowych, z jakimi mierzą się państwa regionu o coraz większym znaczeniu strategicznym.

Rozdział 1.

Sytuacja polityczna i medialna w Jordanii

1.1. Tło polityczne

Jordania, haszymidzka monarchia położona w samym sercu Bliskiego Wschodu, od lat odgrywa kluczową rolę w regionie jako oaza stabilności w otoczeniu pełnym geopolitycznych napięć i konfliktów. Choć tradycyjnie postrzegana jest jako lojalny sojusznik Stanów Zjednoczonych, w ostatnim czasie coraz wyraźniej zarysowuje się stopniowa, lecz istotna zmiana w jej polityce zagranicznej. Amman coraz aktywniej zacieśnia relacje z Rosją, dążąc do bardziej zrównoważonego podejścia w kontaktach międzynarodowych i rozwijania współpracy z różnymi ośrodkami wpływu. Nie oznacza to porzucenia dotychczasowych sojuszy, lecz świadome dostosowywanie się do dynamicznie zmieniającego się układu sił na świecie.

Od lat 50. XX wieku, a więc niemal od początku istnienia niepodległej Jordanii, Stany Zjednoczone pozostają jej kluczowym partnerem. W 2022 roku oba kraje podpisały kolejne siedmioletnie „Memorandum of Understanding on Strategic Partnership” (obejmujące lata budżetowe 2023-2029), w którym Waszyngton zobowiązał się do przekazywania Ammanowi 1,45 miliarda dolarów rocznie. Z tej kwoty 845 milionów przeznaczono na pomoc budżetową, a 425 milionów na wsparcie militarne¹². Jordania należy także do głównych beneficjentów amerykańskiego programu Foreign Military Financing. Dzięki tym funduszom kraj otrzymuje szeroko zakrojoną pomoc wojskową, obejmującą m.in. modernizację sił powietrznych (w tym dostawy myśliwców F-16 Block 70), wspólne ćwiczenia, szkolenia, wymianę informacji wywiadowczych oraz działania antyterrorystyczne – szczególnie w rejonach przygranicznych z Syrią¹³.

Relacje te jednak nie zawsze były wolne od napięć. W 2017 roku decyzja prezydenta Donalda Trumpa o przeniesieniu ambasady USA do Jerozolimy i uznaniu miasta za stolicę Izraela spotkała się ze stanowczym sprzeciwem Ammanu. Król Abdullah II wielokrotnie podkreślał, że kwestia statusu Jerozolimy powinna zostać rozwiązana w ramach porozumienia palestyńsko-izraelskiego¹⁴. Kiedy w 2025 roku administracja Trumpa

¹² Jordan, US sign grant agreement worth \$845.1 million, Ministry of Planning and International Cooperation.
https://www.mop.gov.jo/En/NewsDetails/Jordan_US_sign_grant_agreement_worth_8451_million

¹³ U.S. Security Cooperation with Jordan, United States Department of State, 20 stycznia 2025.
<https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-jordan/>

¹⁴ S. Al-Khalidi, Jordan's king warns Trump over moving U.S. embassy to Jerusalem: palace, Reuters, 5 grudnia 2017.
<https://www.reuters.com/article/world/jordans-king-warns-trump-over-moving-us-embassy-to-jerusalem-palace-idUSKBN1DZ2L7/>

zapropowała, by Jordania (oraz Egipt) przyjęły uchodźców ze Strefy Gazy (nawet 1,5 mln ludzi), król Abdullah stanowczo odrzucił tę koncepcję, określając ją jako potencjalne „ogłoszenie wojny”¹⁵. Rozbieżność stanowisk wobec tej kluczowej dla Jordanii kwestii stała się jednym z impulsów do poszukiwania przez nią nowych partnerów międzynarodowych – takich, którzy nie będą ograniczać jej strategicznej autonomii. W tym kontekście na znaczeniu zaczęła zyskiwać współpraca z Moskwą. Choć formalne stosunki dyplomatyczne między Jordanią a Rosją (wcześniej ZSRR) zostały nawiązane już w 1963 roku, to ich wyraźne ożywienie nastąpiło po rosyjskiej interwencji w Syrii w 2015 roku. W obliczu rosnących zagrożeń na północnej granicy Amman zacieśnił dialog wojskowy z Moskwą. Oba państwa podjęły współpracę w południowej Syrii: Rosja wspierała lokalne porozumienia o zawieszeniu broni, a Jordania monitorowała sytuację związaną z bezpieczeństwem i powrotami uchodźców. Moskwa otwarcie popierała również jordańskie inicjatywy dotyczące odbudowy syryjskich terytoriów oraz stabilizacji obszarów przygranicznych¹⁶.

Poza współpracą wojskową Rosja stała się dla Jordanii istotnym partnerem gospodarczym. W 2013 roku rząd w Ammanie podpisał z rosyjskim Rosatomem porozumienie w sprawie budowy pierwszej elektrowni jądrowej w kraju¹⁷. Choć projekt napotkał liczne przeszkody i został ostatecznie zmodyfikowany, stanowił wyraz ambicji Jordanii, by dywersyfikować źródła energii przy wykorzystaniu technologii spoza Zachodu¹⁸. Współpraca gospodarcza nie ogranicza się jednak tylko do sektora energetycznego. W 2018 roku wartość wymiany handlowej między oboma krajami przekroczyła 600 milionów dolarów. Wśród głównych towarów importowanych z Rosji znajdowały się zboża, metale i produkty chemiczne, natomiast Jordania eksportowała przede wszystkim nawozy i warzywa. Rosja aktywnie wspiera również starania Jordanii na rzecz zacieśniania relacji z Eurazjatycką Unią Gospodarczą. W 2017 roku oba państwa podpisały memorandum dotyczące utworzenia strefy wolnego handlu, co otworzyło przed jordańskimi firmami nowe możliwości eksportowe na rynkach postsowieckich¹⁹.

Warto także zwrócić uwagę na często pomijany kontekst historyczny. Jedną z ważniejszych mniejszości etnicznych w Jordanii są Czerkiesi – potomkowie społeczności wypędzonej z Kaukazu po brutalnej wojnie z Imperium Rosyjskim w XIX wieku. W wyniku

¹⁵ F. Bdour, Jordan's King Walks a Diplomatic Tightrope in Washington, United States Institute of Peace, 12 lutego 2025.
<https://www.usip.org/publications/2025/02/jordans-king-walks-diplomatic-tightrope-washington?>

¹⁶ Jordan, Russia set up mechanism of military coordination concerning south Syria, The Jordan Times, 24 października 2015.
<https://jordantimes.com/news/local/jordan-russia-set-mechanism-military-coordination-concerning-south-syria>

¹⁷ Jordan Signs \$10 Billion Nuclear Power Plant Deal with Russia's Rosatom, The Moscow Times, 25 marca 2015.
<https://www.themoscowtimes.com/2015/03/25/jordan-signs-10-billion-nuclear-power-plant-deal-with-russias-rosatom-a45116>

¹⁸ M. Ghazal, Funding issues behind scrapping nuclear deal with Russia - JAEC, The Jordan Times, 12 czerwca 2018.
<https://jordantimes.com/news/local/funding-issues-behind-scrapping-nuclear-deal-russia-%E2%80%94-jaec>

¹⁹ EEC exploring EAEU countries' interest in concluding free trade agreement with Jordan, 24 marca 2025.
<https://eec.eaeunion.org/en/news/eeek-prorabotaet-vopros-zainteresovannosti-stran-eaes-v-zaklyuchenii-soglasheniya-o-svobodnoy-torgovl/>

masowych deportacji w 1864 roku setki tysięcy Czerkiesów zostało zmuszonych do opuszczenia swoich ziem i osiedlenia się na terytorium Imperium Osmańskiego, m.in. na obszarze dzisiejszej Jordanii²⁰. Ich obecność odegrała istotną rolę w rozwoju współczesnego Ammanu, który współtworzyli jako jedna z pierwszych grup osadniczych. Obecnie liczebność tej społeczności w kraju szacuje się na 100 000 – 170 000 osób, a jej wpływ jest widoczny m.in. w siłach zbrojnych i administracji państwowej²¹. Choć część Czerkiesów nadal mieszka w Rosji, diaspora – szczególnie ta w Jordanii i Turcji – zachowuje krytyczny stosunek do Moskwy. Pamięć o ludobójstwie z XIX wieku pozostaje dla wielu centralnym elementem tożsamości. Mimo to w ostatnich latach Rosja podejmuje próby ocieplenia relacji z czerkieską diasporą, oferując stypendia edukacyjne, zapraszając na wydarzenia kulturalne czy finansując projekty związane z tożsamością narodową. Działania te są jednak postrzegane przez społeczność jako element polityki „miękkiej siły”, mającej na celu kształtowanie narracji historycznej i osłabianie krytycznych postaw wobec Moskwy²².

Polityka zagraniczna Jordanii — również wobec Rosji — cechuje się dużym pragmatyzmem. Król Abdullah II, mimo zachowania bliskich relacji ze Stanami Zjednoczonymi²³ i regularnego udziału w szczytach wojskowych NATO²⁴, nie rezygnuje z dialogu z Moskwą. Utrzymuje on kontakty z Władimirem Putinem, a ich ostatnie bezpośrednie spotkanie miało miejsce 24 sierpnia 2021 roku podczas forum wojskowo-technicznego „Army-2021” w Moskwie. Rozmowy dotyczyły m.in. sytuacji w Syrii, współpracy gospodarczej oraz możliwości rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego²⁵.

Działania te wpisują się w szerszą strategię polityki zagranicznej Jordanii, opartej na wielowektorowym podejściu i świadomym balansowaniu między globalnymi graczami. W regionie, gdzie wpływy Stanów Zjednoczonych stopniowo słabną, a Rosja i Chiny systematycznie zwiększają swoją obecność, Amman konsekwentnie stara się zachować niezależność, unikając uzależnienia od którejkolwiek ze stron. Taka elastyczność pozwala Jordanii skutecznie wykorzystywać korzyści płynące z różnych kierunków współpracy: zapewnienie bezpieczeństwa i wsparcia finansowego ze strony USA, rozwój kontaktów energetycznych i politycznych z Rosją, a także silne więzi handlowe z Unią Europejską i państwami Zatoki Perskiej.

²⁰ E. Littell, *The Circassian Exodus*, Boston 1864, s. 468.

²¹ V. Hamed-Troyansky, *Circassian Refugees and the Making of Amman, 1878-1914*, „International Journal of Middle East Studies”, t. 49, nr 4, 2017, s. 608-610.

²² P. Goble, *Moscow Faces Increased Difficulties in Countering Circassian National Movement*, The Jamestown Foundation, 23 maja 2023. <https://jamestown.org/program/moscow-faces-increased-difficulties-in-countering-circassian-national-movement/>

²³ J. M. Sharp, *Jordan: Background and U.S. Relations*, Library of Congress, 2025, s. 3-4. [RAPORT]

²⁴ Visit to NATO by His Majesty King Abdullah II ibn Al Hussein of the Hashemite Kingdom of Jordan, NATO, 30 listopada 2024. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_230915.htm

²⁵ Southern Syria High on Agenda of Summit Between Abdullah and Putin, The Syrian Observer, 24 sierpnia 2021. <https://syrianobserver.com/foreign-actors/southern-syria-high-on-agenda-of-summit-between-abdullah-and-putin.html>

1.2. Krajobraz medialny w Jordanii

Krajobraz medialny Jordanii to dynamiczne, lecz głęboko spolaryzowane środowisko, w którym na przekaz informacyjny silnie wpływają zarówno czynniki polityczne, jak i rosnące znaczenie mediów cyfrowych. Według raportu Internews z 2024 roku, w Jordanii funkcjonuje 39 kanałów satelitarnych (16 krajowych i 23 międzynarodowe), 40 stacji radiowych, 19 tytułów prasowych oraz 122 licencjonowane serwisy informacyjne online²⁶. Dominującą rolę odgrywają media państwowe, takie jak telewizja JRTV, kanał Al-Mamlaka, agencja informacyjna Petra oraz dzienniki Al-Rai i Ad-Dustour. Choć część z nich formalnie deklaruje niezależność redakcyjną, ich linia programowa często odzwierciedla politykę państwową, a redaktorzy naczelni są mianowani przez rząd lub osoby z nim powiązane²⁷. W sektorze prywatnym funkcjonują m.in. telewizja Roya TV czy dziennik Al-Ghad, które podejmują próby zachowania pewnego poziomu autonomii – szczególnie poprzez działalność w przestrzeni cyfrowej – jednak ich wpływ na kształt debaty publicznej pozostaje ograniczony. Alternatywę dla mediów głównego nurtu stanowią niezależne platformy internetowe, takie jak 7iber, AmmanNet, Aramram czy ARIJ (Arab Reporters for Investigative Journalism), które koncentrują się na dziennikarstwie śledczym, kwestiach społecznych i prawach obywatelskich²⁸.

Choć konstytucja formalnie gwarantuje pluralizm mediów, w praktyce wolność słowa i niezależność dziennikarska są ograniczane – przede wszystkim przez restrykcyjne przepisy prawa oraz naciski ze strony władz. W czerwcu 2025 roku jordańska Media Commission zablokowała dostęp do co najmniej 12 niezależnych portali internetowych, nie przedstawiając przy tym formalnego uzasadnienia ani decyzji sądowej. Działanie to zostało potępione przez organizacje międzynarodowe jako jawne naruszenie konstytucji Jordanii (art. 15) oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 19), których Jordania jest sygnatariuszem²⁹. Jednocześnie warunki pracy dziennikarzy stają się coraz trudniejsze, przede wszystkim z powodu restrykcyjnego ustawodawstwa dotyczącego cyberprzestępczości. Nowelizacja ustawy z 2023 roku przewiduje wysokie kary pieniężne oraz kary więzienia za publikowanie „fałszywych wiadomości”, „szerzenie nienawiści” lub „naruszanie jedności narodowej” – pojęć zdefiniowanych bardzo szeroko i nieprecyzyjnie³⁰.

²⁶ A. Al-Kaisy, Information Ecosystem Assessment – Jordan Media Landscape, Internews, 2024, s. 12-13. [RAPORT]

²⁷ Jordan, Reporters Without Borders, 2025. <https://rsf.org/en/country/jordan>

²⁸ A. Al-Kaisy, tamże.

²⁹ Jordan: Lift ban on news sites and protect the right to freedom of expression, Article 19, 23 maja 2025. <https://www.article19.org/resources/jordan-lift-ban-on-news-sites-protect-free-expression/>

³⁰ Jordan: Marking a year of oppression, fresh calls to scrap Cybercrime Law, Article 19, 13 września 2024. <https://www.article19.org/resources/jordan-fresh-calls-to-scrap-cybercrime-law/>

W oparciu o te przepisy dochodzi do aresztowań dziennikarzy, jak w przypadku Hiby Abu Taha czy Ahmeda Al-Zoubi, którzy zostali oskarżeni o publikowanie „szkodliwych treści” w mediach społecznościowych³¹. Presja prawna idzie w parze z autocenzurą – wielu dziennikarzy i redakcji celowo unika tematów politycznych lub społecznie drażliwych, obawiając się potencjalnych konsekwencji prawnych i finansowych. Wysokie koszty uzyskania licencji, obowiązkowa przynależność do Jordanian Press Association oraz systematyczny monitoring treści cyfrowych tworzą środowisko, które skutecznie ogranicza niezależność redakcyjną i swobodę wypowiedzi³². Wobec ograniczeń w mediach tradycyjnych coraz większe znaczenie w Jordanii zyskują platformy cyfrowe i media społecznościowe. Jak wynika z raportu Internews z 2024 roku, młodsze pokolenia Jordańczyków coraz częściej traktują aplikacje mobilne i portale społecznościowe jako główne źródło informacji – ceniąc szybkość przekazu, łatwość dostępu oraz lokalność treści. Jednocześnie obserwuje się wyraźny spadek zaufania do mediów państwowych, które często postrzegane są jako jednostronne i powiązane z linią polityczną władz³³. Ta tendencja – choć sprzyja demokratyzacji dostępu do informacji – niesie ze sobą również znaczące ryzyko: zwiększoną podatność na dezinformację oraz wpływy zewnętrzne, w tym działania dezinformacyjne/propagandowe.

Rozdział 2.

Rosyjska dezinformacja w Jordanii: mechanizmy i cele

W ostatnich latach Rosja zintensyfikowała działania informacyjne na Bliskim Wschodzie, a jednym z kluczowych celów tych operacji stała się Jordania. Choć kraj ten rzadko trafia do centrum geopolitycznych analiz, jego strategiczne znaczenie jako stabilnego sojusznika Zachodu i partnera USA czyni go atrakcyjnym polem dla operacji wpływu Kremla. Jak wskazuje raport RAND Corporation, Rosja prowadzi globalną, systematyczną kampanię dezinformacyjną, wykorzystując media społecznościowe, alternatywne kanały przekazu oraz zaawansowane technologie cyfrowe. W regionie Bliskiego Wschodu działania te są „spójne, długofalowe i celowe” — ich celem jest nie tylko kreowanie pozytywnego wizerunku Rosji, ale przede wszystkim podważanie zaufania do Zachodu, polaryzacja społeczna i osłabianie stabilności państw sprzymierzonych z USA³⁴. Działania te wyraźnie przybrały na sile po inwazji na Ukrainę w 2022 roku. W tym czasie Moskwa zaczęła coraz skuteczniej wykorzystywać regionalne kryzysy – takie jak wojna w Syrii czy eskalacja

³¹ M. Al-Shawabkeh, Freedom of the Press in Jordan and Unconstitutional Interpretations, Al Jazeera Media Institute, 8 listopada 2024. <https://institute.aljazeera.net/en/ajr/article/2836>

³² Jordan, Reporters Without Borders, tamże.

³³ A. Al-Kaisy, tamże.

³⁴ Great-Power Competition and Conflict in the Middle East, RAND Corporation, 2023, s. 111. [RAPORT]

konfliktu izraelsko-palestyńskiego – jako narzędzia narracyjne, które mają umacniać jej wizerunek jako bardziej „rozumiejącego” i wiarygodnego partnera dla państw arabskich. Przekaz ten często oskarża Zachód o hipokryzję, podwójne standardy i brak realnego wsparcia dla ludności cywilnej³⁵.

Rosja szerzy dezinformację przede wszystkim za pośrednictwem swoich arabskojęzycznych mediów, takich jak „Sputnik” czy „Russia Today”. Zgodnie z badaniem Nielsen Arab Study z lipca i sierpnia 2014 roku, „Russia Today” znalazła się w gronie trzech najczęściej oglądanych kanałów informacyjnych w krajach arabskich, w tym także w Jordanii³⁶. Z kolei analizy „The New Arab” wskazują, że stacja publikuje dziennie nawet dwa–trzy razy więcej treści niż inne duże media regionalne, takie jak „Al Jazeera”³⁷. Na tym tle wyraźnie widoczna jest również silna zależność jordańskich redakcji od zagranicznych źródeł. Aż 30 procent publikowanych informacji pochodzi z obcych agencji, z czego 8 procent bezpośrednio z mediów rosyjskich. W praktyce oznacza to, że istotna część przekazu trafia do jordańskich odbiorców niemal wprost z Moskwy, często bez głębszej obróbki redakcyjnej³⁸.

Nieodłącznym elementem rosyjskiej strategii wpływu w Jordanii są działania prowadzone w mediach społecznościowych. Zgodnie z raportem Oxford Internet Institute z 2021 roku, Rosja należy do najbardziej aktywnych państw stosujących tzw. koordynowaną manipulację cyfrową³⁹. W tym celu wykorzystywane są boty, fałszywe konta oraz spreparowane treści, starannie dostosowywane do bieżącej sytuacji politycznej i lokalnego kontekstu. Takie działania mają służyć wzmocnieniu prorosyjskich narracji, podważaniu wiarygodności Zachodu oraz przede wszystkim pogłębianiu podziałów w jordańskim społeczeństwie. Rosyjska kampania informacyjna szczególnie skutecznie oddziałuje w Jordanii, gdzie nadal dominują konserwatywne wartości społeczne. Kreuje obraz Moskwy jako obrońcy tradycyjnych norm i przeciwnika zachodniego liberalizmu. Narracja ta znajduje szczególne uzasadnienie w kontekście konfliktu izraelsko-palestyńskiego, w którym Rosja dąży do wykreowania obrazu siebie jako bardziej sprawiedliwego i wyważonego partnera niż Stany Zjednoczone⁴⁰.

³⁵ E. Janadze, The digital Middle East: Another front in Russia's information war, Middle East Institute, 19 kwietnia 2022. <https://www.mei.edu/publications/digital-middle-east-another-front-russias-information-war>

³⁶ RT Arabic Is Among Top-3 Most Watched News Channels in 6 Arabic Countries, PR Newswire, 23 lutego 2015. <https://www.prnewswire.co.uk/news-releases/rt-arabic-is-among-top-3-most-watched-news-channels-in-6-arabic-countries-293742441.html>

³⁷ T. O. Falk, The Ukraine war and Russia's disinformation campaign in the Middle East, The New Arab, 7 września 2022. <https://www.newarab.com/analysis/russias-disinformation-campaign-middle-east>

³⁸ A. K. M. Ahmad, Jordanian Newspapers' frames and treatment of the Russian–Ukrainian war: A content analysis into the online version of Jordanian daily newspapers, „Zarqa Journal for Research and Studies in Humanities”, t. 24, nr 3, 2024, s. 638. [TABELA NR 8]

³⁹ Cyber Troops Annual Report 2020, Oxford Internet Institute, 2021, s. 5. [RAPORT]

⁴⁰ Tamże, s. 11.

Rosja od lat konsekwentnie rozwija również swoją obecność w informacyjnym krajobrazie Bliskiego Wschodu, posługując się nie tylko dezinformacją, lecz także narzędziami tzw. miękkiej siły. W Jordanii, a także w innych krajach regionu, coraz wyraźniej dostrzegalna jest aktywność rosyjskich inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych, których celem pozostaje budowanie pozytywnego wizerunku Moskwy oraz zdobywanie przychylności lokalnych elit i opinii publicznej. Programy stypendialne, wydarzenia organizowane przez Rosyjski Dom (wcześniej Rosyjskie Centrum Nauki i Kultury⁴¹), czy wspólne inicjatywy naukowe to tylko część tego szeroko zakrojonego działania⁴².

Oficjalne kanały komunikacji rosyjskich instytucji państwowych – w tym profile ambasady Rosji w Ammanie na Facebooku⁴³, X (dawniej Twitter⁴⁴) i Instagramie⁴⁵ – stanowią integralny element tej strategii. Publikowane tam treści – w języku arabskim – regularnie krytykują Zachód, promują przekaz zgodny z linią Kremla i kształtują sposób, w jaki jordańska opinia publiczna postrzega wydarzenia na arenie międzynarodowej.

Rozdział 3.

Rosyjska dezinformacja w Jordanii: przykłady

Rosyjska inwazja na Ukrainę, a także wcześniejsze działania Kremla w Syrii, znacząco wzmocniły rosyjską obecność w przestrzeni informacyjnej Bliskiego Wschodu, w tym Jordanii, czyniąc ją polem walki narracyjnej. Ważnym narzędziem tego wpływu są arabskojęzyczne wydania państwowych mediów, takich jak Sputnik czy Russia Today. Ich materiały są następnie szeroko powielane przez jordańskie portale i gazety, często w formie zwykłych depesz agencyjnych. W ten sposób rosyjskie narracje – nierzadko pozbawione rzetelnych podstaw – trafiają do lokalnego obiegu medialnego, zyskując pozory neutralności i wiarygodności. Ten proces nie ogranicza się jedynie do mediów społecznościowych ani do nieformalnego powielania treści, lecz sięga także oficjalnych struktur medialnych. Kluczowym narzędziem rosyjskiego wpływu stały się formalne porozumienia zawierane przez rosyjskich nadawców z jordańskimi instytucjami. W maju 2024 roku w Ammanie agencja informacyjna Petra podpisała z Russia Today umowę o współpracy, obejmującą wymianę treści, organizację wspólnych wydarzeń oraz szkolenia dla dziennikarzy⁴⁶.

⁴¹ Oficjalny profil Rosyjskiego Domu w Ammanie na Facebooku. <https://www.facebook.com/RussianCulturalCenterAmman>

⁴² J. Daly, Russian House, Moscow's Global Propaganda Machine Disguised as a Humanitarian Organization, United24, 28 lutego 2025. <https://united24media.com/war-in-ukraine/russian-house-moscows-global-propaganda-machine-disguised-as-a-humanitarian-organization-6295>

⁴³ Oficjalny profil Ambasady Federacji Rosyjskiej w Ammanie na Facebooku. <https://www.facebook.com/RusEmbJordan>

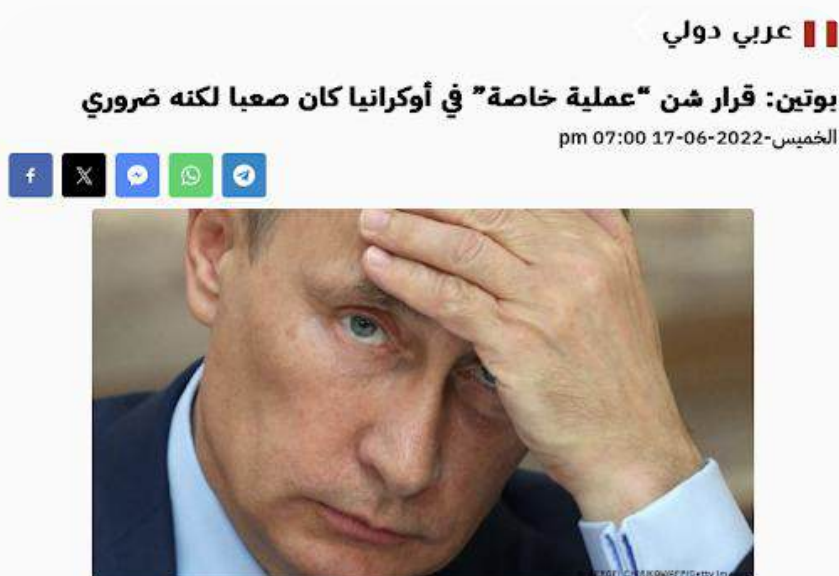
⁴⁴ Oficjalny profil Ambasady Federacji Rosyjskiej w Ammanie na platformie X (dawniej Twitter). <https://x.com/RusEmbJordan>

⁴⁵ Oficjalny profil Ambasady Federacji Rosyjskiej w Ammanie na Instagramie. <https://www.instagram.com/rusembjo/>

⁴⁶ Petra, RT Arabic Sign Cooperation Agreement, Petra – Jordan News Agency, 21 maja 2024. https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=60123&lang=en&name=en_news

Zaledwie kilka miesięcy później podobne memorandum ogłosiła Roya Media Group – jedna z największych prywatnych grup medialnych w kraju⁴⁷. Tego rodzaju inicjatywy nie tylko umacniają obecność rosyjskich narracji w jordańskiej przestrzeni medialnej, ale także nadają im instytucjonalną legitymację, otwierając drogę do szerszej dystrybucji treści zgodnych z linią propagandową Kremla.

Badania nad sposobem relacjonowania rosyjskiej inwazji na Ukrainę w trzech jordańskich dziennikach internetowych – Al-Rai, Ad-Dustour i Al-Ghad – pokazują, że mimo starań redakcji o zachowanie neutralnego tonu, publikowane materiały w znacznym stopniu otwierają przestrzeń dla rosyjskiej dezinformacji⁴⁸. Najczęściej podejmowanym wątkiem było bombardowanie Ukrainy przez wojska rosyjskie, a dominującą ramę interpretacyjną stanowiła perspektywa militarno-bezpieczeństwa. Obok niej pojawiały się także ujęcia polityczne i gospodarcze, koncentrujące się na skutkach wojny dla ładu międzynarodowego i samego regionu⁴⁹. Takie podejście – skupiające się przede wszystkim na wymiarze militarnym i strategicznym, a jednocześnie minimalizujące znaczenie aspektu prawnego i moralnego – sprawiało, że obraz Rosji jako agresora stawał się mniej wyrazisty. W rezultacie przekaz coraz bardziej upodabniał się do narracji propagandowej Kremla, przedstawiającej wojnę nie jako inwazję, lecz jako specjalną operację wojskową⁵⁰.

Grafika 1: „Putin: decyzja o rozpoczęciu „specjalnej operacji” na Ukrainie była trudna, ale konieczna.” (Jfra News, 17 czerwca 2022 roku).

⁴⁷ Roya Media Group and RT Arabic sign content exchange deal, Roya News, 10 marca 2025. <https://en.royanews.tv/news/58048>

⁴⁸ A. K. M. Ahmad, tamże, s. 629.

⁴⁹ Tamże, s. 636.

⁵⁰ <https://jfranews.com.jo/article/371569>

Wzrost cen energii i żywności, globalna niestabilność gospodarcza oraz napięcia w relacjach międzynarodowych były wskazywane jako kluczowe skutki konfliktu⁵¹. Choć stanowią one rzeczywiste następstwa rosyjskiej agresji, sposób ich przedstawiania często wpisywał się w narrację Moskwy, która winą za wybuch wojny obarczała Zachód.

Grafika 2: „Czy Jordania poradziła sobie ze skutkami gospodarczymi wojny w Ukrainie w pierwszą rocznicę jej wybuchu?” (Ad-Dustour, 22 lutego 2023 roku).

Tego rodzaju przekaz przenikał również do mediów jordańskich – wymownym przykładem była publikacja portalu Roya News z 26 lutego 2022 roku, w której, powołując się na źródła Sputnika, stwierdzono, że pocisk, który uderzył w blok mieszkalny w Kijowie, nie był rosyjski⁵². Relacje międzynarodowych mediów, w tym agencji Reuters⁵³ i Al Jazeera⁵⁴, wskazują, że nie ma żadnych dowodów na to, że atak był „pomyłką” ukraińskich sił zbrojnych. W świetle dostępnych informacji publikacja Roya News stanowiła powielenie rosyjskiej narracji propagandowej, obarczającej winą za zbrodnię samą ofiarę.

⁵¹ <https://www.addustour.com/articles/1332085-%D9%87%D9%84-%D9%86%D8%AC%D8%AD-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%86-%D8%A8%D9%85%D9%88%D8%A7%D8%AC%D9%87%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D8%B9%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%C2%AB%D9%84%D9%84%D8%AD%D9%80%D8%B1%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D9%80%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%88%D9%83%D8%B1%D8%A7%D9%86%D9%8A%D9%80%D8%A9C2%BB-%D9%81%D9%8A-%D8%B9%D8%A7%D9%85%D9%87%D8%A7-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%88%D9%84%D8%9F>

⁵² <https://beta.royanews.tv/news/271775>

⁵³ No deaths from strike on residential building in Kyiv – Ukrainian government adviser, Reuters, 26 lutego 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/no-deaths-strike-residential-building-kyiv-ukrainian-government-adviser-2022-02-26/>

⁵⁴ Kyiv residential tower hit by missile as fighting rages: Mayor, Al Jazeera, 26 lutego 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/26/kyiv-residential-tower-hit-by-missile-as-fighting-rages-mayor>

Grafika 3: „Sputnik: Pocisk, który spadł na budynek mieszkalny w Kijowie, nie jest rosyjski – video” (Roya News, 26 lutego 2022 roku).

Z kolei artykuł Roya News z 28 lutego 2022 roku, powołując się na rosyjską agencję informacyjną Sputnik, informował, że w wyniku wybuchu wojny w Ukrainie tysiące ukraińskich Żydów planują wyjazd do Izraela. W materiałach powoływano się również na Agencję Żydowską, wskazując liczby i działania organizacyjne, takie jak uruchomienie specjalnych punktów przy granicach⁵⁵. Przekaz ten wpisywał się w strategię rosyjskiej dezinformacji, której celem było podważanie wiarygodności i spójności państwa ukraińskiego. W narracji akcentowano rzekomą słabość instytucji państwowych i brak gotowości obywateli do obrony kraju, zaś deklaracje emigracyjne przedstawiano jako dowód dezintegracji społeczeństwa. Utrwalano w ten sposób obraz Ukrainy jako państwa pogrążonego w kryzysie, co pozwalało przesunąć uwagę odbiorców z odpowiedzialności Rosji za agresję na narrację o potencjalnym masowym exodusie ludności. Dodatkowo w tym samym artykule Roya News zamieszczono fotografię prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego z liderami społeczności żydowskiej, co wzmacniało wydźwięk publikacji i nadawało jej określony kontekst interpretacyjny.

⁵⁵ https://royanews.tv/news/272014?fbclid=IwY2xjawMRw01IeHRuA2FibQIxMABicmlkETFLYjYyb3JPRml1NkxOb01WAR5cJpbIgbmPU0cxWLuSoigRxMSyCjkUvIRSEBDfTYs3LF0vbsxxaKIOUkZU9w_aem_0W3IG1wEcmbwx_QbwUpe6A

Grafika 4: „Sputnik: Ponad 5 tysięcy Ukraińców ubiega się o emigrację do państwa okupacyjnego [Izraela]” (Roya News, 28 lutego 2022 roku).

Jeszcze bardziej wyrazistym przykładem rosyjskiej dezinformacji były publikacje Roya News z 10 marca 2022 roku, dotyczące rzekomych biolaboratoriów funkcjonujących na terytorium Ukrainy. Portal publikował komunikaty rosyjskiego Ministerstwa Obrony, w których pojawiały się twierdzenia o „oznakowanych ptakach”, „tajnych projektach broni biologicznej” i „amerykańskich laboratoriach biologicznych”⁵⁶. Te narracje zostały jednoznacznie zdementowane przez Biuro ONZ ds. Rozbrojenia (United Nations Office for Disarmament Affairs), które oświadczyło, że nie ma żadnych dowodów na istnienie programu broni biologicznej na Ukrainie⁵⁷. Roya News powieliała także inne materiały oparte na doniesieniach rosyjskiej agencji Sputnik, wzmacniając w ten sposób propagandowe przekazy Kremla i przedstawiając je jako wiarygodne informacje w lokalnej przestrzeni medialnej. Były rosyjski senator Frants Klincewicz przekonywał w nich, że wojna rosyjsko-ukraińska, rozpoczęta rzekomo na prośbę dwóch samowłańczych republik w Donbasie, miała uniemożliwić powstanie amerykańskiego laboratorium wojskowego pro-

⁵⁶ <https://royanews.tv/news/272953>

⁵⁷ United Nations Not Aware of Any Biological Weapons Programmes, Disarmament Chief Affirms as Security Council Meets to Address Related Concerns in Ukraine, United Nations Office for Disarmament Affairs, 11 marca 2022. <https://press.un.org/en/2022/sc14827.doc.htm>

dukującego broń biologiczną na Ukrainie⁵⁸. Choć twierdzenia te nie miały żadnego oparcia w faktach, były prezentowane jako równoważne stanowisko jednej ze stron konfliktu. W ten sposób Rosja kreowała swój wizerunek moralnego strażnika, chroniącego świat przed zagrożeniem ze strony Zachodu.

Grafika 5: „Rosyjskie Ministerstwo Obrony podało informacje o projektach broni biologicznej realizowanych w Ukrainie.” (Roya News, 10 marca 2022 roku).

Na jordańskich portalach informacyjnych, m.in. w serwisie Ammon News, regularnie pojawiały się doniesienia powielające rosyjską narrację o konieczności denazyfikacji Ukrainy. Media te informowały również – powołując się na rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych – że na Ukrainie mają walczyć izraelscy najemnicy rzekomo wspierający pułk Azow, który Moskwa konsekwentnie określa mianem „nazistowskiego”⁵⁹.

⁵⁸ <https://royanews.tv/news/272093>

⁵⁹ <https://www.ammonnews.net/article/679594>

Grafika 6: „Rosja: Izraelscy najemnicy walczą u boku ukraińskiego batalionu „nazistowskiego”. (Ammon News, 4 maja 2022 roku).

Kilka dni wcześniej szef rosyjskiej dyplomacji Siergiej Ławrow w wywiadzie dla włoskiej stacji Rete 4 stwierdził, że prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski, mimo żydowskiego pochodzenia, „może być nazistą”, a sam Adolf Hitler miał rzekomo żydowskie korzenie⁶⁰. Takie słowa trafiły na podatny grunt w Jordanii. 8 maja 2022 roku Muhammad Kharroub, publicysta dziennika Al-Rai, napisał w komentarzu, że „Ławrow słusznie powiedział, iż to, że Zełenski jest Żydem, nie znaczy, że nie może być nazistą”. Inny felietonista tego samego dziennika, Raja Talab, również z aprobatą odniósł się do wypowiedzi Ławrowa. 9 maja nazwał jego stwierdzenie, że „Hitler miał żydowską krew”, odważnym i — jego zdaniem — popartym „historycznymi dowodami”⁶¹. Przykłady te pokazują, że rosyjska propaganda spotkała się w Jordanii z przychylnym odbiorem i była wzmocniana przez lokalnych komentatorów.

⁶⁰ K. Zielińska, Izrael wobec antysemitycznych wypowiedzi Ławrowa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 5 maja 2022. <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-05-05/izrael-wobec-antysemitycznych-wypowiedzi-lawrowa>

⁶¹ Antisemitic Messaging In Jordanian State Daily: Lavrov's Claim That Hitler Was Jewish Is Correct; Israel Supports A Neo-Nazi Regime, MEMRI, 12 maja 2022. https://www.memri.org/reports/antisemitic-messaging-jordanian-state-daily-lavrovs-claim-hitler-was-jewish-correct-israel#_edn3

Częścią tej szerzej zakrojonej kampanii dezinformacyjnej była także operacja „Matryoshka”, wymierzona w organizacje zajmujące się fact-checkingiem, w tym w jordańską platformę Misbar. Dochodzenie The New Arab⁶² wykazało, że sieć kont na portalu X masowo zasypywała fact-checkerów fałszywymi treściami dotyczącymi Ukrainy, aby odciągnąć ich uwagę i obciążyć ich zasoby. W tym celu wykorzystywano zmanipulowane nagrania i grafiki, które następnie trafiały do weryfikacji. Jednym z przykładów była prośba o weryfikację rzekomego muralu w Paryżu, przedstawiającego Wołodymyra Zełenskigo siedzącego na kolanach Josepha Goebbelsa⁶³. Misbar⁶⁴ ustalił jednak, że mural w rzeczywistości nie istnieje i jest fotomontażem rozpowszechnianym przez prorosyjskie konta.

Grafika 7: Rzekome graffiti w Paryżu, przedstawiające Wołodymyra Zełenskigo siedzącego na kolanach Josepha Goebbelsa (Twitter, 22 września 2023 roku; link nieaktywny na dzień 27 sierpnia 2025 roku).

⁶² https://www.alaraby.co.uk/entertainment_media/%D8%AD%D9%85%D9%84%D8%A9-%D8%AA%D8%A3%D8%AB%D9%8A%D8%B1-%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B3%D8%AA%D9%87%D8%AF%D9%81-%D9%85%D8%B3%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D9%88%D8%B0%D8%A7-%D9%86%D9%8A%D9%88-%D8%A2%D8%B1%D8%A7%D8%A8-%D9%88%D9%85%D9%86%D8%B5%D8%A7%D8%AA-%D9%85%D9%88%D8%AB%D9%88%D9%82%D8%A9-%D8%A3%D8%AE%D8%B1%D9%89

⁶³ W. A. Marq, Graffiti of Zelensky and Goebbels in Paris is Fake, Misbar, 4 października 2023. <https://www.misbar.com/en/factcheck/2023/10/05/graffiti-of-zelensky-and-goebbels-in-paris-is-fake>

⁶⁴ <https://www.misbar.com/editorial/2024/02/18/%D8%AD%D9%85%D9%84%D8%A9-%D8%AA%D8%A3%D8%AB%D9%8A%D8%B1-%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B3%D8%AA%D9%87%D8%AF%D9%81-%D9%85%D8%B3%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D9%88%D8%B9%D8%AF%D8%AF%D8%A7-%D9%85%D9%86-%D9%85%D9%86%D8%B5%D8%A7%D8%AA-%D8%AA%D8%AF%D9%82%D9%8A%D9%82-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9%D9%84%D9%88%D9%85%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AE%D8%B1>

W relacjach z konfliktu w Strefie Gazy jordańskie redakcje konsekwentnie nagłaśniały stanowisko Moskwy, opierając się przy tym na przekazach, które często były nieprawdziwe. 18 października 2023 roku, tuż po eksplozji na dziedzińcu szpitala al-Ahli w Gazie, jordańskie media podawały sprzeczne informacje o tym, kto ponosi za nią odpowiedzialność. Roya News⁶⁵ opublikowała materiał, w którym przytoczono wypowiedzi Władimira Putina sugerujące, że za wybuch odpowiada Izrael. Tego samego dnia agencja⁶⁶ zrelacjonowała również słowa prezydenta USA Joe Bidena, który – powołując się na dostępne dane amerykańskie – stwierdził, że Izrael nie stał za eksplozją, a odpowiedzialność spoczywa po stronie palestyńskiej. W kolejnych dniach zaczęły pojawiać się analizy obalające te narracje. Analiza Associated Press⁶⁷, oparta na nagraniach wideo, zdjęciach satelitarnych i materiale z miejsca zdarzenia, wskazała, że najbardziej prawdopodobną przyczyną był niewypał rakiety wystrzelonej ze Strefy Gazy. Podobną ocenę przedstawił francuski wywiad wojskowy⁶⁸, który uznał, że eksplozję spowodowała palestyńska rakietą z niewielkim ładunkiem, co tłumaczyłoby zarówno mały krater, jak i ograniczony zakres zniszczeń.

Kilka dni później, 22 października 2023 roku jordański dziennik Al-Ghad⁶⁹ opublikował z kolei rozmowę z rosyjskim komentatorem Ildarem Murtazinem, w której padło stwierdzenie, że Hamas i Hezbollah miały kupować na czarnym rynku skradzioną broń z Ukrainy. Niezależne weryfikacje wielokrotnie potwierdziły, że materiały mające rzekomo dowodzić tej tezy były fałszywe. Reuters⁷⁰ ujawnił spreparowany artykuł podszywający się pod "The Washington Post", w którym informowano o rzekomych dostawach broni z Ukrainy dla Hamasu. Natomiast nagranie stylizowane na materiał BBC, przedstawiające ukraińskiego polityka jako rzekomego sprzedawcę broni dla Hamasu, zostało jednoznacznie zidentyfikowane jako całkowicie nieautentyczne i opisane jako element dezinformacji m.in. przez Associated Press⁷¹.

⁶⁵ https://beta.royanews.tv/news/310972#google_vignette

⁶⁶ <https://royanews.tv/news/310960>

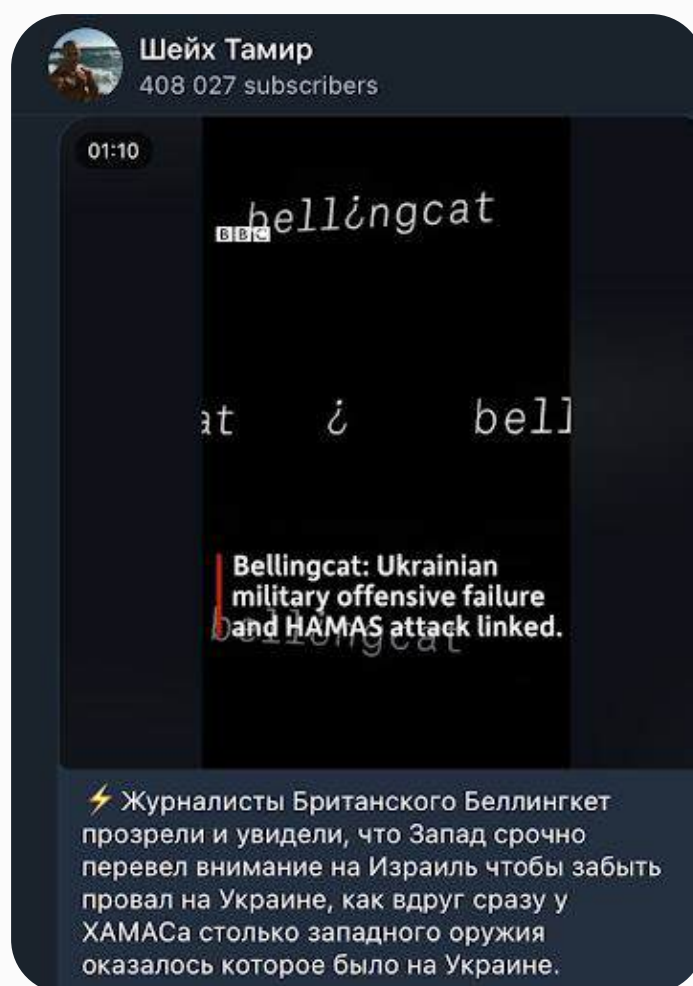
⁶⁷ M. Biesecker, New AP analysis of last month's deadly Gaza hospital explosion rules out widely cited video, Associated Press, 22 listopada 2023.
<https://apnews.com/article/israel-palestinians-hamas-war-hospital-rocket-gaza-8bc239d2efe0cff3998b2154d9220a83>

⁶⁸ J. Irish, French military intelligence says Israeli strike not behind Gaza hospital blast, Reuters, 20 października 2023.
<https://www.reuters.com/world/french-military-intelligence-says-israeli-strike-not-behind-gaza-hospital-blast-2023-10-20/>

⁶⁹ <https://alghad.com/Section-199/%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%86%D9%8A/%D8%AA%D9%82%D8%A7%D8%B7%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%A7%D9%84%D8%AD-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%AD%D8%B1%D8%A8-%D8%BA%D8%B2%D8%A9-%D9%87%D9%84-%D9%8A%D8%B9%D9%8A%D8%AF-%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%B7%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AD%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D9%8A%D8%A9-1460523>

⁷⁰ Fact Check: Washington Post headline about Ukraine-Hamas weapon supply is fake, Reuters, 25 listopada 2023.
<https://www.reuters.com/fact-check/washington-post-headline-about-ukraine-hamas-weapon-supply-is-fake-2023-11-25/>

⁷¹ P. Marcelo, Fact Check: BBC did not report that Ukraine is sending arms to Hamas, a video was fabricated, Associated Press, 11 października 2023. <https://apnews.com/article/fact-check-israel-hamas-ukraine-russia-weapons-265852026856>

Grafika 8: „Dziennikarze brytyjskiego Bellingcat przejrzyli na oczy i zauważyli, że Zachód nagle przeniósł uwagę na Izrael, aby zapomnieć o porażce w Ukrainie, gdy tymczasem Hamas nagle znalazł się w posiadaniu tak wielu zachodnich broni, które wcześniej były w Ukrainie.”
(sfabrykowane nagranie BBC, Telegram, 10 października 2023 roku).

<https://leadstories.com/hoax-alert/2023/10/fact-check-bellingcat-did-not-conclude-ukraine-smuggled-weapons-to-hamas.html>

Innym obszarem, w którym rosyjskie narracje silnie zaznaczyły swoją obecność w jordańskich mediach, była wojna w Syrii. W latach 2018–2019 Roya News⁷² i AmmonNews⁷³ powielały przekaz Kremla, zgodnie z którym syryjska obrona cywilna – znana jako Białe Hełmy – miała inscenizować ataki chemiczne w Dumie. W ramach tej narracji Rosja wykorzystwała zeznania 11-letniego Hassana Diaba – chłopca widocznego wcześniej na nagraniach z ataku – twierdząc, że został on wykorzystany w inscenizacji przygotowanej przez Białe Hełmy, co miało dowodzić sfabrykowania wydarzeń w Dumie⁷⁴.

⁷² <https://royanews.tv/news/153011>

⁷³ <https://www.ammonnews.net/article/440980>

⁷⁴ P. Reeve, Russia accused of 'obscene masquerade' after flying in alleged witnesses to Syrian chemical attack, ABC News, 26 kwietnia 2018.

<https://abcnews.go.com/International/russia-accused-obscene-masquerade-flying-alleged-witnesses-syrian/story?id=54748334>

Ustalenia międzynarodowych instytucji jednoznacznie podważyły jednak te oskarżenia. Organizacja ds. Zakazu Broni Chemicznej (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons) potwierdziła, że 7 kwietnia 2018 roku w syryjskiej Dumie faktycznie doszło do ataku chemicznego z użyciem chloru⁷⁵. W 2023 roku specjalny zespół śledczy tej organizacji ustalił natomiast, że za atak odpowiadały syryjskie siły rządowe, które rzuciły z helikopterów dwa cylindry z chlorem na budynki mieszkalne⁷⁶. Na tym tle szczególną rolę odegrała Jordania. W lipcu 2018 roku Amman zgodził się na przyjęcie setek członków Białych Hełmów wraz z ich rodzinami, ewakuowanych z Syrii w ramach operacji zorganizowanej przez państwa zachodnie przy wsparciu Izraela. Decyzję tę przedstawiano jako gest solidarności humanitarnej⁷⁷. Jednocześnie jednak w jordańskich mediach nadal pojawiały się przekazy powielające rosyjskie narracje, które podważały wiarygodność Białych Hełmów. Ten rozdzwięk dobrze obrazuje, jak silnie rosyjska propaganda oddziałuje na lokalny dyskurs medialny, nawet w państwie zaangażowanym w działania humanitarne wobec syryjskich ofiar wojny⁷⁸.

Grafika 9: „Rosja ujawnia nagranie syryjskiego dziecka, które – jak twierdzi – jest świadkiem sfabrykowania ataku w Dumie.” (Roya News, 19 kwietnia 2018).

⁷⁵ Report of the Fact-Finding Mission regarding the incident of alleged use of toxic chemicals as a weapon in Douma, Syrian Arab Republic, on 7 April 2018, S/1731/2019, Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, 2019, s. 4. [RAPORT]

⁷⁶ OPCW releases third report by Investigation and Identification Team: Reasonable grounds to identify Syrian Arab Air Forces as perpetrators of 2018 Douma chemical attack, Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, 27 stycznia 2023. <https://www.opcw.org/media-centre/news/2023/01/opcw-releases-third-report-investigation-and-identification-teamhttps://www.opcw.org/media-centre/news/2023/01/opcw-releases-third-report-investigation-and-identification-team>

⁷⁷ D. Williams, S. Al-Khalidi, Syrian 'White Helmets' Flee to Jordan with Israeli, Western Help, Reuters, 22 lipca 2018. <https://www.reuters.com/article/world/syrian-white-helmets-flee-to-jordan-with-israeli-western-help-idUSKBN1KC060/>

⁷⁸ Sputnik Falsely Accuses U.N. of Supporting the White Helmet Disinfo Campaign Sputnik, Itself, Spreads, Voice of America, 16 sierpnia 2018. <https://www.voanews.com/a/fact-check-sputnik-accuses-un-of-supporting-the-white-helmet-disinfo/6741903.html>

Rosyjska dezinformacja docierała do Jordanii już wcześniej, pojawiając się w przekazach odnoszących się bezpośrednio do tego kraju. W 2017 roku Sputnik opublikował sfałszowaną informację o rzekomej krytyce Jordanii przez szefa saudyjskiego wywiadu Khaleda Humaidana, którą następnie obalił jordański ośrodek fact-checkingowy Akeed⁷⁹. To pokazuje, że rosyjska propaganda nie zawsze ograniczała się do tematów międzynarodowych, lecz potrafiła być wymierzona bezpośrednio w samą Jordanię. Podobny mechanizm manipulacji można było zaobserwować rok wcześniej, kiedy Russia Today opublikowała infografikę przedstawiającą „10 najmądrzejszych krajów arabskich według IQ”, przypisując Jordańczykom czwarte miejsce ex aequo z Marokiem, Arabią Saudyjską i Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi. Materiał nie podawał źródeł, metodologii ani daty badań. Jak wykazała analiza przeprowadzona przez Akeed, dane pochodziły z raportu Good Net z 2013 roku, który już kilka lat wcześniej był szeroko komentowany w jordańskich mediach⁸⁰. Russia Today, ponownie wykorzystała te informacje i przedstawiła jako aktualne, doprowadzając tym samym do manipulacji i błędnego odbioru wśród czytelników.

Rosyjska dezinformacja w Jordanii działa więc na dwóch poziomach: instytucjonalnym i oddolnym. Z jednej strony opiera się na oficjalnych partnerstwach rosyjskich mediów z jordańskimi agencjami i stacjami telewizyjnymi, z drugiej – na przekazach rozpowszechnianych w mediach społecznościowych. Tam jednak spotyka się z przeciwwagą w postaci lokalnych platform fact-checkingowych, takich jak Misbar czy Fatabyyano, które systematycznie obalają fałszywe narracje. Mimo to monitoring Akeed wskazuje, że w pierwszej połowie 2025 roku w jordańskim ekosystemie informacyjnym pojawiło się aż 547 zmianipulowanych informacji⁸¹, co świadczy o dużej podatności odbiorców na uproszczone przekazy obciążające winą za wojnę Zachód i przedstawiające Rosję jako ofiarę. Takie narracje zyskują efekt „normalizacji”, gdy lokalne media – dążąc do szybkości i pozornej neutralności – powielają komunikaty jednej ze stron konfliktu. W rezultacie rosyjski przekaz w Jordanii nie tylko przenika do opinii publicznej, lecz także bywa dostosowywany do lokalnego kontekstu, co osłabia odporność społeczeństwa na dezinformację i stawia Amman w trudnej pozycji między współpracą z Zachodem a utrzymywaniem relacji z Moskwą.

⁷⁹ H. Assal, Story on Saudi Intelligence Chief Criticizing Jordan "Fabricated", Akeed, 12 lutego 2017.
<https://akeed.jo/en/post/%D8%AE%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D9%86%D8%AA%D9%82%D8%A7%D8%AF-%D8%B1%D8%A6%D9%8A%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9>

⁸⁰ A. Ziadat, Jordanians Have Fourth Highest IQ Among Arab Peoples...Study Republished Three Times Since 2006, Akeed, 18 listopada 2017.
https://www.akeed.jo/en/post/1569/Jordanians_Have_Fourth_Highest_IQ_Among_Arab_Peoples_Study_Republished_Three_Times_Since_2006

⁸¹ AKEED documents 547 rumors in first half of 2025, Petra – Jordan News Agency, 23 lipca 2025.
https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=73848&lang=en&name=en_news

Rozdział 4.

Wpływ rosyjskiej dezinformacji na opinię publiczną w Jordanii

Rosyjska dezinformacja w Jordanii staje się coraz poważniejszym wyzwaniem, szczególnie w kontekście narastającej nieufności wobec tradycyjnych źródeł informacji. Jak wynika z raportu Internews z 2023 roku, jordańskie społeczeństwo cechuje niski poziom zaufania zarówno do lokalnych, jak i międzynarodowych mediów. Wielu Jordańczyków postrzega media jako narzędzie politycznych wpływów, co prowadzi do coraz częstszego unikania wiadomości politycznych. Jednak brak weryfikowania informacji oraz ufania państwowym mediom sprawia, że osłabia się społeczna odporność na dezinformację, a jednocześnie rośnie podatność na alternatywne narracje — w tym te promowane przez Federację Rosyjską⁸².

W arabskich mediach prorosyjskich, takich jak Russia Today i Sputnik, Rosja konsekwentnie przedstawiana jest jako bliski sojusznik krajów arabskich, przeciwnik zachodniego imperializmu oraz obrońca sprawy palestyńskiej. Tego rodzaju narracje trafiają przede wszystkim do odbiorców rozczarowanych polityką Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej na Bliskim Wschodzie. Rosyjskie media, jak już wspomniano, nie ograniczają się wyłącznie do promowania prorosyjskich treści. Ich celem jest przede wszystkim konsekwentne podważanie wiarygodności zachodnich źródeł informacji, osłabianie zaufania do instytucji oraz kreowanie alternatywnej wizji porządku międzynarodowego — świata wielobiegunowego, w którym Rosja ukazywana jest jako stabilizująca siła i przeciwwaga dla dominacji Zachodu⁸³.

Rosyjski przekaz informacyjny w Jordanii oddziałuje w różny sposób na poszczególne grupy wiekowe. Młodsze pokolenie, które korzysta głównie z mediów społecznościowych, traktuje je jako swoje podstawowe źródło informacji o wydarzeniach i sytuacji na świecie⁸⁴. Według badań BBC z 2022 roku aż 70% młodych Arabów, w tym Jordańczyków, postrzega Rosję jako sojusznika, podczas gdy jedynie 26% uważa ją za potencjalne zagrożenie⁸⁵. Podobne tendencje potwierdziły również badania przeprowadzone rok później wśród młodych ludzi z dziesięciu krajów arabskich, w tym Jordanii, przez niemiecką Friedrich-Ebert-Stiftung. Wyniki wykazały, że w pięciu państwach – w tym w Jordanii, uznawanej za sojusznika Stanów Zjednoczonych – młodzi respondenci wyrażali większe zaufanie do

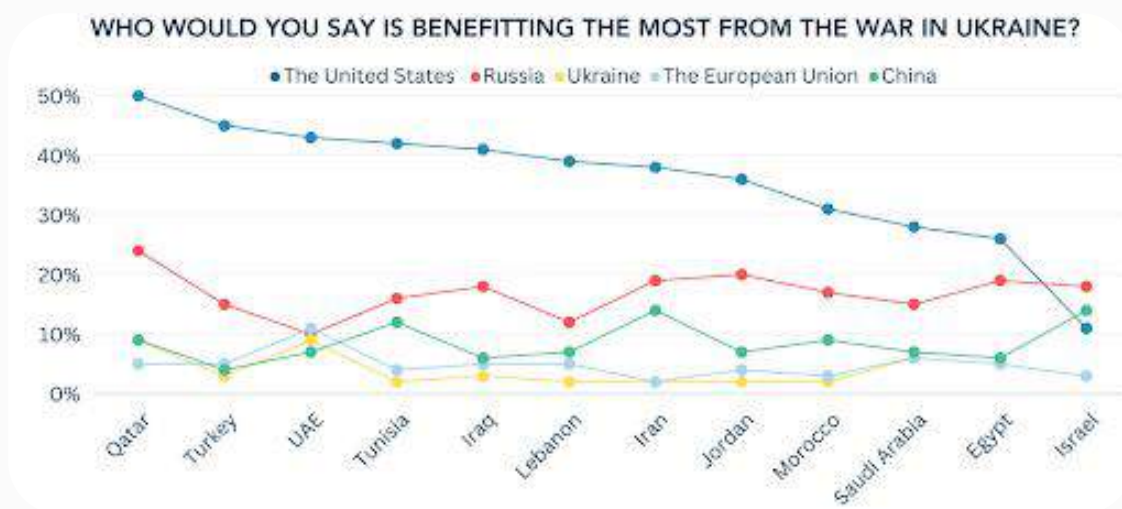
⁸² A. Al-Kaisy, tamże, s. 3, 37.

⁸³ A. Borshchevskaya, Russia's Disinformation Machine Has a Middle East Advantage, The Washington Institute, 23 marca 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/russias-disinformation-machine-has-middle-east-advantage?>

⁸⁴ A. Al-Kaisy, tamże, s. 18-19.

⁸⁵ <https://www.bbc.com/arabic/world-62179256>

Rosji niż do USA. W siedmiu krajach, w tym także w Jordanii, wojna w Ukrainie była postrzegana przede wszystkim jako konflikt geopolityczny między Rosją a Zachodem, a nie jako wojna między dwoma państwami⁸⁶. We wszystkich dziewięciu badanych krajach to Waszyngton został również wskazany jako główny beneficjent tego konfliktu⁸⁷.

Wykres 1: W ocenie mieszkańców Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej: kto najbardziej zyskuje na wojnie w Ukrainie (% odpowiedzi według krajów).

Starsze pokolenie wykazuje bardziej złożoną postawę. W sondażu przeprowadzonym przez Jordan News z kwietnia 2022 roku 72% respondentów (w tym tych powyżej 30 roku życia) potępiło rosyjską inwazję na Ukrainę, a jedynie 14% wskazało Rosję jako strategicznego partnera Jordanii⁸⁸. Jednak już rok później, w badaniu przeprowadzonym przez The Washington Institute w marcu 2023 roku, aż 78% Jordańczyków uznało, że najlepszym wynikiem wojny rosyjsko-ukraińskiej byłoby zwycięstwo Rosji – nawet jeśli oznaczałoby to aneksję części terytoriów ukraińskich⁸⁹.

⁸⁶ M. Schneider, D. Gürsel, C. Starke, Multipolarity and the Middle East: Exploring Regional Attitudes towards the Russia-Ukraine War - Short Analysis., Friedrich-Ebert-Stiftung, 2023, s. 12. [RAPORT]

⁸⁷ Tamże, s. 7.

⁸⁸ Majority of Jordanians oppose Russian war on Ukraine and prefer ties with US - poll, Jordan News, 1 maja 2022. <https://www.jordannews.jo/Section-109/News/Majority-of-Jordanians-oppose-Russian-war-on-Ukraine-and-prefer-ties-with-US-poll-16225>

⁸⁹ F. Almaari, New Public Opinion Poll: Jordanians Favor De-escalation in the Region, But Sentiment Against Israel Remains, The Washington Institute, 9 czerwca 2023. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-public-opinion-poll-jordanians-favor-de-escalation-region-sentiment-against>

Równie istotnym polem oddziaływania rosyjskiej dezinformacji są konflikty regionalne, przede wszystkim wojna w Syrii i konflikt izraelsko-palestyński. W kontekście Syrii, według badania przeprowadzonego przez The Washington Institute w 2015 roku, aż 86% Jordańczyków wyrażało negatywną opinię o Rosji jako sojuszniku reżimu Baszara al-Asada⁹⁰. W odniesieniu do konfliktu izraelsko-palestyńskiego najnowsze dane z badania Arab Barometer (2023/2024) wskazują na rosnącą sympatię Jordańczyków wobec Rosji. Pozytywną opinię o Rosji wyraziło 47% respondentów — to wzrost o 8 punktów procentowych w porównaniu z rokiem 2022. Jednocześnie tylko 28% badanych oceniło pozytywnie Stany Zjednoczone, co oznacza spadek aż o 23 punkty procentowe w porównaniu z 2022 rokiem⁹¹. Kreml skutecznie wykorzystuje tę zmianę nastrojów, kreując swój wizerunek jako sojusznika sprawy palestyńskiej i przeciwwagi dla Zachodu — co trafia szczególnie do jordańskiego społeczeństwa, w którym znaczną część stanowią osoby pochodzenia palestyńskiego. W realiach niskiego zaufania do mediów i braku skutecznych mechanizmów kontroli informacji w przestrzeni cyfrowej, tego rodzaju przekaz trafia na podatny grunt i realnie wpływa na postawy części opinii publicznej.

Rozdział 5.

Prawne, instytucjonalne i społeczne działania Jordanii przeciw dezinformacji

W ostatnich latach Jordania coraz mocniej koncentruje się na walce z dezinformacją, która stała się jednym z głównych wyzwań dla państwa i społeczeństwa. Według danych jordańskiej agencji informacyjnej Petra, w ciągu minionych pięciu lat w mediach społecznościowych odnotowano ponad 2,1 tysiąca przypadków dezinformacji i niezweryfikowanych plotek. Skala ta pokazuje, jak poważnym problemem stały się nieprawdziwe treści i jak dużą presję wywierają one na instytucje publiczne, zmuszając je do podejmowania zdecydowanych działań⁹².

W odpowiedzi na narastające wyzwania związane z dezinformacją jordański parlament w sierpniu 2023 roku przyjął wspomnianą ustawę o cyberprzestępczości (Cybercrime Law No. 17 of 2023), która weszła w życie 13 września. Nowe przepisy wprowadzają surowe sankcje, w tym kary więzienia i wysokie grzywny, za rozpowszechnianie fałszywych treści, podszywanie się pod inne osoby czy nawoływanie do niepokoju społecznego w internecie.

⁹⁰ D. Pollock, Jordan's Public Dislikes Russia, Iran, Hezbollah, and ISIS - but Wants to Stay Out of Syria, The Washington Institute, 9 października 2015.

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/jordans-public-dislikes-russia-iran-hezbollah-and-isis-wants-stay-out-syria>

⁹¹ Jordan - public opinion data on report (Wave VIII), Arab Barometer, 2024, s. 50. [RAPORT]

⁹² Government: 2,151 rumors recorded in Jordan in five years, Petra – Jordan News Agency, 21 stycznia 2023.

https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=47691&lang=ar&name=en_news

Szczególnie restrykcyjny jest art. 15 penalizujący publikację nieprawdziwych informacji dotyczących bezpieczeństwa narodowego, a także art. 17, który przewiduje kary za szerzenie materiałów mogących wywoływać napięcia na tle społecznym lub religijnym. Za tego rodzaju naruszenia grożą grzywny sięgające nawet 20 tys. jordańskich dinarów (ok. 28 tys. dolarów amerykańskich) oraz kary więzienia do trzech lat⁹³. Rząd twierdzi, że przepisy mają chronić społeczeństwo przed dezinformacją. Organizacje takie jak Human Rights Watch i Amnesty International ostrzegają jednak, że mogą one zostać wykorzystane do cenzury i ograniczania wolności obywatelskich^{94 95}.

Obok rozwiązań legislacyjnych Jordania wprowadza także narzędzia instytucjonalne. Przykładem jest platforma „Haggak Tiraf” („Masz prawo wiedzieć”), uruchomiona przez władze państwowe w celu weryfikacji i dementowania nieprawdziwych treści pojawiających się w przestrzeni publicznej. Jej rolą jest podniesienie poziomu transparentności i wzmocnienie wiarygodności informacji przekazywanych przez władze⁹⁶. Podobny cel przyświeca projektowi Akeed, czyli narzędziu monitorującemu medialne zaufanie, które od 2014 roku analizuje i ocenia rzetelność treści publikowanych i emitowanych przez jordańskie media. Inicjatywa ta została zainaugurowana przez Jordan Media Institute przy wsparciu King Abdullah Fund for Development w ramach programu Democratic Empowerment Programme⁹⁷. Kontynuacją tych działań było przedstawienie w styczniu 2023 roku przez Jordanię Lidze Państw Arabskich projektu ustawy, której celem jest ujednolicenie zasad dotyczących treści publikowanych w mediach społecznościowych, ze szczególnym naciskiem na walkę z dezinformacją i mową nienawiści⁹⁸.

Istotną rolę w zwalczaniu nieprawdziwych informacji odgrywają również organizacje międzynarodowe. UNDP Jordan Accelerator Lab opracował pięcioetapową metodologię przeciwdziałania dezinformacji, obejmującą diagnozę problemu, analizę danych, testowanie narzędzi (w tym sztucznej inteligencji) oraz wdrażanie skutecznych rozwiązań w praktyce społecznej⁹⁹. Z kolei UNICEF w okresie pandemii COVID-19 prowadził tzw.

⁹³ Jordan: New Anti-cybercrimes Law Enacted, Library of Congress, 27 września 2023.

<https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-09-27/jordan-new-anti-cybercrimes-law-enacted/>

⁹⁴ Jordan: Scrap Draconian Cybercrimes Bill, Human Rights Watch, 24 lipca 2023.

<https://www.hrw.org/news/2023/07/24/jordan-scrap-draconian-cybercrimes-bill>

⁹⁵ Jordan: New Cybercrimes Law stifling freedom of expression one year on, Amnesty International, 13 sierpnia 2024.

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/08/jordan-new-cybercrimes-law-stifling-freedom-of-expression-one-year-on/>

⁹⁶ Citizens' Voice in Jordan: The Role of Public Communication and Media for a More Open Government, OECD Public Governance Reviews, Organisation for Economic Co-operation and Development, s. 13. [RAPORT]

⁹⁷ Oficjalna strona internetowa Akeed. https://www.akeed.jo/index.php?option=com_aboutakeed&view=item&id=1&Itemid=102&lang=en

⁹⁸ Jordan: Freedom on the Net 2023 Country Report, Freedom House, 3 października 2023.

<https://freedomhouse.org/country/jordan/freedom-net/2023>

⁹⁹ Unravelling the Web of False Information in Jordan, UNDP Jordan, 29 listopada 2023.

<https://www.undp.org/jordan/blog/unravelling-web-false-information-jordan?>

social listening – monitoring treści w mediach społecznościowych oraz odpowiadanie na krążące obawy poprzez kampanie informacyjne. W ramach tej inicjatywy przygotowano ponad 100 wpisów w formule pytań i odpowiedzi, które odegrały istotną rolę w przeciwdziałaniu fałszywym narracjom dotyczącym szczepień¹⁰⁰.

Na tym tle coraz większe znaczenie zyskuje edukacja i aktywizacja młodzieży. Przykładem jest program TechCamp Jordan („Hakkerha!”), realizowany przy wsparciu Departamentu Stanu USA. Uczestnicy – młodzi liderzy społeczni – zdobywali w jego ramach umiejętności rozpoznawania fałszywych treści oraz przeciwdziałania im poprzez realizację innowacyjnych projektów¹⁰¹.

W zwalczaniu dezinformacji w Jordanii i w całym regionie arabskim istotną rolę odgrywają niezależne platformy fact-checkingowe, z których największe znaczenie mają wspomniane już wcześniej Fatabyyano¹⁰² i Misbar. Fatabyyano¹⁰³, pierwsza arabskojęzyczna organizacja, certyfikowana przez International Fact-Checking Network, działa w Jordanii od 2016 roku. Jej misją jest rzetelna weryfikacja informacji – platforma opiera się na przejrzystej metodyce, archiwizuje źródła i podkreśla swoją niezależność od nacisków politycznych czy finansowych. Współpracuje także z partnerami międzynarodowymi – m.in. z firmą Meta przy projektach fact-checkingowych w regionie oraz z organizacją Meedan nad stworzeniem pierwszego arabskiego systemu automatycznego zgłaszania fałszywych treści, znanego jako tipline „Kinan”¹⁰⁴.

Z kolei Misbar, założona w 2019 roku i działająca obecnie zarówno w Jordanii, jak i w Stanach Zjednoczonych, specjalizuje się w weryfikacji treści publikowanych w mediach tradycyjnych i mediach społecznościowych. Serwis daje użytkownikom możliwość zgłaszania podejrzanych treści, a wszystkie weryfikacje prowadzone są w oparciu o jasno określone standardy dziennikarskie i zasadę pełnej przejrzystości¹⁰⁵. W 2024 roku platforma otrzymała wyróżnienie Arab Fact-Checkers Network za wspólne działania z palestyńskim Tahaqqaq i libańskim Sawab podczas konfliktu w Strefie Gazy i południowym Libanie. W ramach tej współpracy przygotowano wspólne analizy dezinformacji,

¹⁰⁰ N. Adly, From social listening to countering misinformation, UNICEF Jordan, 9 stycznia 2022.

<https://www.unicef.org/jordan/stories/social-listening-countering-misinformation?>

¹⁰¹ TechCamp Jordan (Hakkerha!): Entrepreneurial Approaches to Countering Disinformation & Misinformation, Search for Common Ground, 16 kwietnia 2024. <https://www.sfcg.org/project/techcamp-jordan/>

¹⁰² Oficjalna strona internetowa jordańskiej platformy fact-checkingowej Fatabyyano. <https://fatabyyano.net/>

¹⁰³ Oficjalna strona internetowa jordańskiej platformy fact-checkingowej Misbar. <https://www.misbar.com/>

¹⁰⁴ Meedan partner Fatabyyano launches tipline for earthquake crisis response, Meedan, 23 lutego 2023. <https://meedan.com/post/meedan-partner-fatabyyano-launches-tipline-for-earthquake-crisis-response>

¹⁰⁵ Explainer: Guide to fact-checking platforms in the Arab world, BBC Monitoring, 6 maja 2025. <https://monitoring.bbc.co.uk/product/b0003fci>

przeprowadzono szkolenia dla dziennikarzy oraz zorganizowano kampanie edukacyjne adresowane do mieszkańców regionu¹⁰⁶.

Obie platformy, działając niezależnie od struktur państwowych, stanowią ważne uzupełnienie instytucjonalnych i międzynarodowych działań Jordanii w walce z dezinformacją, zapewniając obywatelom dostęp do rzetelnych informacji i narzędzi krytycznej analizy treści.

Rozdział 6.

Wnioski

Analiza rosyjskiej dezinformacji w Jordanii pokazuje, że działania Kremla mają charakter systematyczny, długofalowy i wielopoziomowy. Ich głównym celem jest nie tylko budowanie pozytywnego wizerunku Rosji, ale przede wszystkim osłabianie zaufania do Zachodu, pogłębianie podziałów społecznych oraz destabilizowanie jednego z kluczowych sojuszników Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie.

W tym procesie kluczową rolę odgrywają rosyjskie media w języku arabskim – przede wszystkim Sputnik i Russia Today. Ich materiały regularnie pojawiają się w jordańskich gazetach i na lokalnych portalach internetowych, często publikowane niemal bez zmian, co nadaje rosyjskim narracjom pozory neutralności i rzetelności. Silnym kanałem wpływu pozostają również media społecznościowe. Rosja wykorzystuje tam boty, fałszywe konta i zmanipulowane treści, dostosowane do jordańskich realiów politycznych i kulturowych. Tego typu działania pozwalają Moskwie skutecznie kształtować debatę publiczną i wzmacniać własny przekaz. Uzupełnieniem kampanii informacyjnej są instrumenty tzw. miękkiej siły: programy edukacyjne, wydarzenia kulturalne czy działalność Rosyjskiego Domu w Ammanie. Równolegle rosyjska ambasada prowadzi aktywną komunikację w internecie, promując treści spójne z linią Kremla i utrwalając rosyjską narrację w jordańskiej przestrzeni publicznej.

Podatność jordańskich mediów na rosyjskie działania informacyjne wynika zarówno z ograniczonej wolności prasy i niskiego zaufania społeczeństwa do mediów państwowych, jak i z rosnącej roli mediów cyfrowych oraz społecznościowych, które dla młodszych pokoleń stanowią główne źródło informacji. W takich warunkach rosyjskie narracje łatwo znajdują odbiorców – Moskwa bywa postrzegana jako gracz lepiej rozumiejący realia Bliskiego Wschodu, podczas gdy Zachód coraz częściej przedstawiany jest jako uosobienie hipokryzji i podwójnych standardów.

Siła oddziaływania rosyjskiej dezinformacji w Jordanii wynika również z tego, że odwołuje się ona do konfliktów bezpośrednio wpływających na życie mieszkańców regionu, w tym samej Jordanii. Jednym z najistotniejszych jest wojna w Ukrainie – choć toczy się daleko od Ammanu, jej skutki są odczuwalne na Bliskim Wschodzie przede wszystkim w wymiarze gospodarczym. Rosyjska agresja i związane z nią sankcje doprowadziły do gwałtownego wzrostu cen energii i żywności, co uderzyło w gospodarkę Jordanii, uzależnioną od importu zbóż i surowców. W narracji Kremla wina za te trudności spada na Zachód, który rzekomo sprowokował konflikt i nie dba o interesy państw Globalnego Południa.

Drugim kluczowym punktem odniesienia jest wojna w Syrii. Jej konsekwencje są dla Jordanii wyjątkowo dotkliwe, ponieważ kraj ten przyjął ponad milion syryjskich uchodźców, co obciąża system opieki społecznej, służbę zdrowia i rynek pracy. Jednocześnie północna granica kraju pozostaje obszarem szczególnie wrażliwym z uwagi na aktywność przemytników, bojowników i grup zaangażowanych w handel narkotykami, co bezpośrednio przekłada się na wyzwania dla bezpieczeństwa wewnętrznego. W tym kontekście istotne znaczenie ma obecność Rosji w Syrii od 2015 roku. Przejawia się ona zarówno militarnie – poprzez obecność rosyjskich baz wojskowych i udział w lokalnych porozumieniach o zawieszeniu broni na południu kraju, w których uczestniczyła także Jordania – jak i medialnie, za pośrednictwem arabskich kanałów Russia Today i Sputnik. Kreml, dzięki tym narzędziom, nie tylko umacnia swoje wpływy w regionie, lecz także stara się kształtować narrację dotyczącą konfliktu w sposób zgodny z własnymi interesami strategicznymi.

Istotnym punktem odniesienia dla społeczeństwa jordańskiego pozostaje również konflikt izraelsko-palestyński, zwłaszcza kolejne eskalacje przemocy w Strefie Gazy. Jordania, której znaczna część ludności ma palestyńskie korzenie, silnie reaguje na dramat cywilów w Gazie – zarówno w wymiarze emocjonalnym, jak i politycznym. W tym kontekście Rosja konsekwentnie buduje swój wizerunek obrońcy sprawy palestyńskiej, krytykując działania Izraela i podkreślając podwójne standardy Stanów Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej, co dodatkowo umacnia jej pozycję jako alternatywnego aktora politycznego w regionie.

Rosyjska dezinformacja w Jordanii ma więc charakter wielowymiarowy i ściśle dostosowany do lokalnych realiów. Łączy działania instytucjonalne – oparte na oficjalnej współpracy medialnej i aktywności dyplomatycznej – z oddolnym oddziaływaniem w przestrzeni cyfrowej, gdzie treści emocjonalnie powiązane z wojną w Ukrainie, wojną w Syrii czy konfliktem w Strefie Gazy znajdują podatny grunt. Skuteczność tego przekazu wzmacniają zarówno słabości jordańskiego systemu medialnego, jak i realne problemy gospodarcze oraz społeczne, które Kreml potrafi wykorzystać dla własnych celów. W efekcie Rosja zyskuje w Jordanii nie tylko przestrzeń do promocji własnych narracji, lecz także narzędzie podważania wiarygodności Zachodu i umacniania swojej pozycji jako alternatywnego gracza politycznego w regionie.

Rozdział 7.

Rekomendacje

Priorytetem państwa powinien być dostęp do rzetelnych informacji, a nie cenzura.

Zamiast opierać walkę z dezinformacją na restrykcyjnych przepisach (jak w przypadku ustawy o cyberprzestępczości z 2023 roku), państwo powinno inwestować w transparentną komunikację i wspierać niezależne media oraz fact-checkerów.

Wdrożenie zespołów szybkiego reagowania komunikacyjnego.

Modele brytyjskiego Rapid Response Unit czy „tiger teams” w USA pokazują, że szybkie dementowanie fałszywych narracji i real-time monitoring mogą znacząco ograniczyć ich rozprzestrzenianie się.

Rozwijanie programów pre-bunkingu.

Krótkie materiały edukacyjne uczące rozpoznawania technik manipulacyjnych (np. granie na emocjach, fałszywi wrogowie) wzmacniają odporność odbiorców. Badania Cambridge i Google Jigsaw pokazują, że to skuteczne, choć wymagają powtarzalności i lokalnej adaptacji językowej.

Budowanie zaufania poprzez standardy transparentności mediów.

Inicjatywy takie jak Journalism Trust Initiative czy Trust Project pomagają odbiorcom odróżniać wiarygodne źródła i rozumieć proces weryfikacji informacji. To wzmacnia legitymację niezależnych redakcji.

Współpraca z lokalnymi fact-checkerami.

Organizacje takie jak Misbar i Fatabyyano mają doświadczenie w regionie i mogą szybko demaskować fałszywe narracje, w tym inspirowane przez Rosję. Ich praca powinna być wspierana przez państwo i partnerów międzynarodowych.

Promowanie edukacji medialnej opartej na praktyce.

Narzędzia takie jak metoda SIFT (Stop, Investigate, Find better coverage, Trace) czy korzystanie z baz EUvsDisinfo i Fact-Check Insights uczą praktycznego odróżniania faktów od manipulacji. Krótkie szkolenia zwiększają odporność społeczeństwa na dezinformację.

Włączenie społeczności międzynarodowej w proces.

Warto korzystać z doświadczeń UE (FIMI, demonetyzacja treści manipulacyjnych), OBWE (monitoring wyborczy) czy programów takich jak DFRLab Digital Sherlocks. Międzynarodowe standardy mogą stać się punktem odniesienia dla lokalnych praktyk.

Demonetyzacja treści dezinformacyjnych.

Odcięcie dopływu środków finansowych dla serwisów rozpowszechniających fałszywe informacje ogranicza ich atrakcyjność biznesową. Europejski Kodeks Postępowania pokazuje, że ten mechanizm działa, jeśli jest jasno uregulowany i egzekwowany.

Systematyczne monitorowanie i ewaluacja.

Kluczowe są wskaźniki: szybkość reakcji na fałszywe treści, zasięg sprostowań, poziom kompetencji obywateli w rozpoznawaniu manipulacji. Tylko dzięki regularnej ocenie można dostosować strategię i zwiększać ich skuteczność.

Wzmocnić dyplomację publiczną w Jordanii.

Polska powinna prowadzić aktywną komunikację w jordańskiej przestrzeni medialnej i cyfrowej, prezentując własną narrację oraz prostując nieprawdziwe informacje inspirowane przez Rosję.

Nawiązać partnerstwa z lokalnymi fact-checkerami.

Współpraca z Misbar i Fatabyyano pozwoli na szybkie identyfikowanie i prostowanie antypolskich treści w arabskim kontekście językowym i kulturowym.

Wspierać szkolenia z zakresu OSINT i edukacji medialnej.

Polska (np. poprzez placówki dyplomatyczne, Instytut Polski czy projekty partnerskie z UE) mogłaby finansować warsztaty oparte na metodzie SIFT czy programach podobnych do Digital Sherlocks, koncentrując się na przykładach rosyjskiej dezinformacji o Polsce i Ukrainie.

Demonetyzacja i presja na platformy cyfrowe.

Polska powinna aktywnie działać w UE i w kontaktach dwustronnych, aby globalne platformy usuwały finansowanie reklamowe dla treści rozpowszechniających rosyjską propagandę w języku arabskim.

Budowanie narracji pozytywnej o Polsce.

Obok prostowania fałszywych informacji konieczne jest pokazywanie Polski jako państwa wspierającego region, solidarnego z Ukrainą i obecnego w działaniach rozwojowych w Jordanii.

Koordinacja działań w ramach UE i NATO.

Polska może proponować, by mechanizmy FIMI i doświadczenia OBWE były stosowane także na Bliskim Wschodzie, w tym w Jordanii – aby skuteczniej śledzić i neutralizować rosyjskie operacje wpływu.

Bibliografia i źródła

1. Adly N., From social listening to countering misinformation, UNICEF Jordan, 9 stycznia 2022.
<https://www.unicef.org/jordan/stories/social-listening-countering-misinformation?>
2. Ahmad A. K. M., Jordanian Newspapers' frames and treatment of the Russian–Ukrainian war: A content analysis into the online version of Jordanian daily newspapers, „Zarqa Journal for Research and Studies in Humanities”, t. 24, nr 3, 2024, s. 629-643.
3. AKEED documents 547 rumors in first half of 2025, Petra – Jordan News Agency, 23 lipca 2025.
https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=73848&lang=en&name=en_news
4. Al-Kaisy A., Information Ecosystem Assessment - Jordan Media Landscape. Internews, 2024. [RAPORT]
5. Al-Khalidi S., Jordan's king warns Trump over moving U.S. embassy to Jerusalem: palace, Reuters, 5 grudnia 2017.
<https://www.reuters.com/article/world/jordans-king-warns-trump-over-moving-us-embassy-to-jerusalem-palace-idUSKBN1DZ2L7/>
6. Almaari F., New Public Opinion Poll: Jordanians Favor De-escalation in the Region, But Sentiment Against Israel Remains, The Washington Institute, 9 czerwca 2023.
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-public-opinion-poll-jordanians-favor-de-escalation-region-sentiment-against>
7. Al-Shawabkeh M., Freedom of the Press in Jordan and Unconstitutional Interpretations, Al Jazeera Media Institute, 8 listopada 2024.
<https://institute.aljazeera.net/en/ajr/article/2836>
8. Antisemitic Messaging In Jordanian State Daily: Lavrov's Claim That Hitler Was Jewish Is Correct; Israel Supports A Neo-Nazi Regime, MEMRI, 12 maja 2022.
<https://www.memri.org/reports/antisemitic-messaging-jordanian-state-daily-lavrovs-claim-hitler-was-jewish-correct-israel>
9. Assal H., Story on Saudi Intelligence Chief Criticizing Jordan "Fabricated", Akeed, 12 lutego 2017.
<https://akeed.jo/en/post/%D8%AE%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D9%86%D8%AA%D9%82%D8%A7%D8%AF-%D8%B1%D8%A6%D9%8A%D8%B3-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A%D8%A9>
10. Bahgat G., Russia and the Middle East: Opportunities and Challenges, [w:] Russia's Global Reach: A Security and Statecraft Assessment, ed. G. E. Herd, 2021, s. 72-79.
11. Bdour F., Jordan's King Walks a Diplomatic Tightrope in Washington, United States Institute of Peace, 12 lutego 2025.
<https://www.usip.org/publications/2025/02/jordans-king-walks-diplomatic-tightrope-washington>

12. Biesecker M., New AP analysis of last month's deadly Gaza hospital explosion rules out widely cited video, Associated Press, 22 listopada 2023.
<https://apnews.com/article/israel-palestinians-hamas-war-hospital-rocket-gaza-8bc239d2efe0cff3998b2154d9220a83>
13. Blank S., The Meaning of Russia's Naval Deployments in the Mediterranean, The Jamestown Foundation, 4 marca 2016.
<https://jamestown.org/program/the-meaning-of-russias-naval-deployments-in-the-mediterranean/>
14. Borshchevskaya A., Russia's Disinformation Machine Has a Middle East Advantage, The Washington Institute, 23 marca 2023.
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/russias-disinformation-machine-has-middle-east-advantage>
15. Citizens' Voice in Jordan: The Role of Public Communication and Media for a More Open Government, OECD Public Governance Reviews, Organisation for Economic Co-operation and Development. [RAPORT]
16. Cyber Troops Annual Report 2020, Oxford Internet Institute, 2021. [RAPORT]
17. Daly J., Russian House, Moscow's Global Propaganda Machine Disguised as a Humanitarian Organization, United24, 28 lutego 2025.
<https://united24media.com/war-in-ukraine/russian-house-moscows-global-propaganda-machine-disguised-as-a-humanitarian-organization-6295>
18. Digital Sherlocks program overview, Digital Forensic Research Lab (DFRLab), 2025.
<https://dfrlab.org/digital-sherlocks/>
19. EEC exploring EAEU countries' interest in concluding free trade agreement with Jordan, 24 marca 2025.
<https://eec.eaeunion.org/en/news/eeek-prorabotaet-vopros-zainteresovannosti-stran-eaes-v-zaklyuchenii-soglasheniya-o-svobodnoy-torgovl/>
20. Explainer: Guide to fact-checking platforms in the Arab world, BBC Monitoring, 6 maja 2025.
<https://monitoring.bbc.co.uk/product/b0003fci>
21. Fact Check: Washington Post headline about Ukraine-Hamas weapon supply is fake, Reuters, 25 listopada 2023.
<https://www.reuters.com/fact-check/washington-post-headline-about-ukraine-hamas-weapon-supply-is-fake-2023-11-25/>
22. Fact-Checking Platforms Collaboration to Counter Mis/Disinformation During the War on Gaza and South Lebanon": ARIJ's AFCN Award Winner 2024, Arab Fact-Checkers Network, 8 grudnia 2024.
<https://arabfcn.net/en/events-ar-en/2024/12/08/collaboration-to-counter-mis-disinformation-during-war-on-gaza-and-south-lebanon-arijs-afcncn-award-winner-2024/>
23. Falk T. O., The Ukraine war and Russia's disinformation campaign in the Middle East, The New Arab, 7 września 2022.
<https://www.newarab.com/analysis/russias-disinformation-campaign-middle-east>

24. Freedman O., The Soviet Union and the Middle East: The High Cost of Influence, "Naval War College Review", t. 24, nr 5, 1972, s. 15-34.
25. Ghazal M., Funding issues behind scrapping nuclear deal with Russia - JAEC, The Jordan Times, 12 czerwca 2018.
<https://jordantimes.com/news/local/funding-issues-behind-scrapping-nuclear-deal-russia-%E2%80%94-jaec>
26. Goble P., Moscow Faces Increased Difficulties in Countering Circassian National Movement, The Jamestown Foundation, 23 maja 2023.
<https://jamestown.org/program/moscow-faces-increased-difficulties-in-countering-circassian-national-movement/>
27. Good Practice Principles for Public Communication Responses to Mis- and Disinformation, OECD Public Governance Policy Papers, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023. [RAPORT]
28. Government: 2,151 rumors recorded in Jordan in five years, Petra – Jordan News Agency, 21 stycznia 2023.
https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=47691&lang=ar&name=en_news
29. Great-Power Competition and Conflict in the Middle East, RAND Corporation, 2023. [RAPORT]
30. Guess A. M., Lerner M, Lyons B., Montgomery J., Nyhan B., Reifler J., Sircar N., A digital media literacy intervention increases discernment between mainstream and false news in the United States and India. „Proceedings of the National Academy of Sciences”, t. 117, nr 27, 2020, s. 15536-15545.
31. Guidelines for the Governance of Digital Platforms: Safeguarding freedom of expression and access to information through a multi-stakeholder approach, UNESCO, 2023. [RAPORT]
32. Hamed-Troyansky V., Circassian Refugees and the Making of Amman, 1878-1914, "International Journal of Middle East Studies", t. 49, nr 4, 2017, s. 605-623.
33. Hilleary C., Second-guessing Vladimir Putin's Intentions in Syria, Voice of America, 27 września 2015.
<https://www.voanews.com/a/second-guessing-vladimir-putins-intentions-in-syria/2981116.html>
34. Information Integrity and Countering Foreign Information Manipulation & Interference (FIMI), European External Action Service, 14 marca 2025.
https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en
35. Irish J., French military intelligence says Israeli strike not behind Gaza hospital blast, Reuters, 20 października 2023.
<https://www.reuters.com/world/french-military-intelligence-says-israeli-strike-not-behind-gaza-hospital-blast-2023-10-20/>
36. Janadze E., The digital Middle East: Another front in Russia's information war, Middle East Institute, 19 kwietnia 2022.
<https://www.mei.edu/publications/digital-middle-east-another-front-russias-information-war>

37. Jordan, Reporters Without Borders, 2025.
<https://rsf.org/en/country/jordan>
38. Jordan: Freedom on the Net 2023 Country Report, Freedom House, 3 października 2023.
<https://freedomhouse.org/country/jordan/freedom-net/2023>
39. Jordan: Lift ban on news sites and protect the right to freedom of expression, Article 19, 23 maja 2025.
<https://www.article19.org/resources/jordan-lift-ban-on-news-sites-protect-free-expression/>
40. Jordan: Marking a year of oppression, fresh calls to scrap Cybercrime Law, Article 19, 13 września 2024.
<https://www.article19.org/resources/jordan-fresh-calls-to-scrap-cybercrime-law/>
41. Jordan: New Anti-cybercrimes Law Enacted, Library of Congress, 27 września 2023.
<https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-09-27/jordan-new-anti-cybercrimes-law-enacted/>
42. Jordan: New Cybercrimes Law stifling freedom of expression one year on, Amnesty International, 13 sierpnia 2024.
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/08/jordan-new-cybercrimes-law-stifling-freedom-of-expression-one-year-on/>
43. Jordan - public opinion data on report (Wave VIII), Arab Barometer, 2024. [RAPORT]
44. Jordan, Russia set up mechanism of military coordination concerning south Syria, The Jordan Times, 24 października 2015.
<https://jordantimes.com/news/local/jordan-russia-set-mechanism-military-coordination-concerning-south-syria>
45. Jordan: Scrap Draconian Cybercrimes Bill, Human Rights Watch, 24 lipca 2023. <https://www.hrw.org/news/2023/07/24/jordan-scrap-draconian-cybercrimes-bill>
46. Jordan Signs \$10 Billion Nuclear Power Plant Deal with Russia's Rosatom, The Moscow Times, 25 marca 2015.
<https://www.themoscowtimes.com/2015/03/25/jordan-signs-10-billion-nuclear-power-plant-deal-with-russias-rosatom-a45116>
47. Jordan, US sign grant agreement worth \$845.1 million, Ministry of Planning and International Cooperation.
https://www.mop.gov.jo/En/NewsDetails/Jordan_US_sign_grant_agreement_worth_8451_million
48. Key provisions of Russia-Iran strategic cooperation treaty, Reuters, 17 stycznia 2025.
<https://www.reuters.com/world/key-provisions-russia-iran-strategic-cooperation-treaty-2025-01-17/>
49. Kyiv residential tower hit by missile as fighting rages: Mayor, Al Jazeera, 26 lutego 2022.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/2/26/kyiv-residential-tower-hit-by-missile-as-fighting-rages-mayor>

50. Lewandowsky S., Cook J., Ecker U. K. H., The Debunking Handbook 2020, 2020. [RAPORT]
51. Lewsey F., Social media experiment reveals potential to 'inoculate' millions of users against misinformation, University of Cambridge, 24 sierpnia 2022.
<https://www.cam.ac.uk/stories/inoculateexperiment>
52. Littell E., The Circassian Exodus, Boston 1864.
53. Majority of Jordanians oppose Russian war on Ukraine and prefer ties with US - poll, Jordan News, 1 maja 2022.
<https://www.jordannews.jo/Section-109/News/Majority-of-Jordanians-oppose-Russian-war-on-Ukraine-and-prefer-ties-with-US-poll-16225>
54. Malashenko U., Fact Check: Bellingcat Did NOT Conclude Ukraine Smuggled Weapons to Hamas -- Claim Comes From Fake BBC Video, Lead Stories, 11 października 2023.
<https://leadstories.com/hoax-alert/2023/10/fact-check-bellingcat-did-not-conclude-ukraine-smuggled-weapons-to-hamas.html?>
55. Marcelo P., Fact Check: BBC did not report that Ukraine is sending arms to Hamas, a video was fabricated, Associated Press, 11 października 2023.
<https://apnews.com/article/fact-check-israel-hamas-ukraine-russia-weapons-265852026856>
56. Marq W. A., Graffiti of Zelenskyy and Goebbels in Paris is Fake, Misbar, 4 października 2023.
<https://www.misbar.com/en/factcheck/2023/10/05/graffiti-of-zelenskyy-and-goebbels-in-paris-is-fake>
57. Meedan partner Fatabyyano launches tipline for earthquake crisis response, Meedan, 23 lutego 2023.
<https://meedan.com/post/meedan-partner-fatabyyano-launches-tipline-for-earthquake-crisis-response>
58. Methodology: Election observation methodology, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 11 czerwca 2010.
<https://www.osce.org/odihr/elections/methodology>
59. No deaths from strike on residential building in Kyiv – Ukrainian government adviser, Reuters, 26 lutego 2022.
<https://www.reuters.com/world/europe/no-deaths-strike-residential-building-kyiv-ukrainian-government-adviser-2022-02-26/>
60. Oficjalna strona internetowa EUvsDisinfo. <https://euvsdisinfo.eu/>
61. Oficjalna strona internetowa Fact-Check Insights. <https://www.factcheckinsights.org/>
62. Oficjalna strona internetowa Journalism Trust Initiative (JTI), Reporters Without Borders. <https://journalismtrustinitiative.org/>
63. Oficjalna strona internetowa The Trust Project. <https://thetrustproject.org/>
64. OPCW releases third report by Investigation and Identification Team: Reasonable grounds to identify Syrian Arab Air Forces as perpetrators of 2018 Douma chemical attack, Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, 27 stycznia 2023.
<https://www.opcw.org/media-centre/news/2023/01/opcw-releases-third-report-investigation-and-identification-team>

65. Petra, RT Arabic Sign Cooperation Agreement, Petra – Jordan News Agency, 21 maja 2024.
https://www.petra.gov.jo/Include/InnerPage.jsp?ID=60123&lang=en&name=en_news
66. Pollock D., Jordan's Public Dislikes Russia, Iran, Hezbollah, and ISIS - but Wants to Stay Out of Syria, The Washington Institute, 9 października 2015.
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/jordans-public-dislikes-russia-iran-hezbollah-and-isis-wants-stay-out-syria>
67. Reeve P., Russia accused of 'obscene masquerade' after flying in alleged witnesses to Syrian chemical attack, ABC News, 26 kwietnia 2018.
<https://abcnews.go.com/International/russia-accused-obscene-masquerade-flying-alleged-witnesses-syrian/story?id=54748334>
68. Report of the Fact-Finding Mission regarding the incident of alleged use of toxic chemicals as a weapon in Douma, Syrian Arab Republic, on 7 April 2018, S/1731/2019, Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, 2019. [RAPORT]
69. Rumer E., Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None, Carnegie Endowment for International Peace, 31 października 2019.
<https://carnegieendowment.org/research/2019/10/russia-in-the-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none?lang=en>
70. Roya Media Group and RT Arabic sign content exchange deal, Roya News, 10 marca 2025. <https://en.royanews.tv/news/58048>
71. RT Arabic Is Among Top-3 Most Watched News Channels in 6 Arabic Countries, PR Newswire, 23 lutego 2015.
<https://www.prnewswire.com/news-releases/rt-arabic-is-among-top-3-most-watched-news-channels-in-6-arabic-countries-300039119.html>
72. Schneider M., Gürsel D., Starke C., Multipolarity and the Middle East: Exploring Regional Attitudes towards the Russia-Ukraine War - Short Analysis., Friedrich-Ebert-Stiftung, 2023. [RAPORT]
73. Sharp J. M., Jordan: Background and U.S. Relations. Library of Congress, 2025. [RAPORT]
74. Southern Syria High on Agenda of Summit Between Abdullah and Putin, The Syrian Observer, 24 sierpnia 2021.
<https://syrianobserver.com/foreign-actors/southern-syria-high-on-agenda-of-summit-between-abdullah-and-putin.html>
75. Sputnik Falsely Accuses U.N. of Supporting the White Helmet Disinfo Campaign Sputnik, Itself, Spreads, Voice of America, 16 sierpnia 2018.
<https://www.voanews.com/a/fact-check-sputnik-accuses-un-of-supporting-the-white-helmet-disinfo/6741903.html>
76. Statement on the Russian Influence Campaign, G7 Canada — News and Media, 17 stycznia 2025.
<https://g7.canada.ca/en/news-and-media/news/g7-rapid-response-mechanism-statement-on-russian-influence-campaign>

77. Swenson A., Arizona election officials say misinformation poses 'threat' to 2024 vote, Associated Press, 23 marca 2024.
<https://apnews.com/article/arizona-maricopa-misinformation-threats-2024-election-842b18122b99300abda8be984fdbd972>
78. Syria cancels port management contract with Russian firm, sources say, Reuters, 24 stycznia 2025.
<https://www.reuters.com/world/middle-east/syria-cancels-port-management-contract-with-russian-firm-sources-say-2025-01-24/>
79. Tanner B., EU Code of Practice on Disinformation, Brookings Institution, 5 sierpnia 2022. <https://www.brookings.edu/articles/eu-code-of-practice-on-disinformation/>
80. TechCamp Jordan (Hakkerha!): Entrepreneurial Approaches to Countering Disinformation & Misinformation, Search for Common Ground, 16 kwietnia 2024. <https://www.sfcg.org/project/techcamp-jordan/>
81. The SIFT Method – Evaluating Resources and Misinformation, University of Chicago Library, 30 czerwca 2025. <https://guides.lib.uchicago.edu/c.php?g=1241077&p=9082322>
82. 3rd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI) Threats, European External Action Service, 2025. [RAPORT]
83. United Nations Not Aware of Any Biological Weapons Programmes, Disarmament Chief Affirms as Security Council Meets to Address Related Concerns in Ukraine, United Nations Office for Disarmament Affairs, 11 marca 2022.
<https://press.un.org/en/2022/sc14827.doc.htm>
84. Unravelling the Web of False Information in Jordan, UNDP Jordan, 29 listopada 2023.
<https://www.undp.org/jordan/blog/unravelling-web-false-information-jordan>
85. U.S. Security Cooperation with Jordan, United States Department of State, 20 stycznia 2025. <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-jordan>
86. Visit to NATO by His Majesty King Abdullah II ibn Al Hussein of the Hashemite Kingdom of Jordan, NATO, 30 listopada 2024.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_230915.htm
87. Williams D., Al-Khalidi S., Syrian 'White Helmets' Flee to Jordan with Israeli, Western Help, Reuters, 22 lipca 2018.
<https://www.reuters.com/article/world/syrian-white-helmets-flee-to-jordan-with-israeli-western-help-idUSKBN1KC060/>
88. Ziadat A., Jordanians Have Fourth Highest IQ Among Arab Peoples...Study Republished Three Times Since 2006, Akeed, 18 listopada 2017.
https://www.akeed.jo/en/post/1569/Jordanians_Have_Fourth_Highest_IQ_Among_Arab_Peoples_Study_Republished_Three_Times_Since_2006_
89. Zielińska K., Izrael wobec antysemickich wypowiedzi Ławrowa, Ośrodek Studiów Wschodnich, 5 maja 2022.
<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-05-05/izrael-wobec-antysemickich-wypowiedzi-lawrowa>

Źródła w j. arabskim
(według kolejności występowania w tekście)

1. Oficjalny profil Ambasady Federacji Rosyjskiej w Ammanie na Facebooku.
<https://www.facebook.com/RusEmbJordan>
2. Oficjalny profil Ambasady Federacji Rosyjskiej w Ammanie na platformie X (dawniej Twitter). <https://x.com/RusEmbJordan>
3. Oficjalny profil Ambasady Federacji Rosyjskiej w Ammanie na Instagramie.
<https://www.instagram.com/rusembjo/>
4. Artykuł Jfra News z 17 czerwca 2022 roku dotyczący decyzji o rozpoczęciu „specjalnej operacji wojskowej” w Ukrainie.
<https://jfranews.com.jo/article/371569>
5. Artykuł Ad-Dustour z 22 lutego 2023 roku dotyczący skutków gospodarczych wojny w Ukrainie dla Jordanii.
<https://www.addustour.com/articles/1332085-%D9%87%D9%84-%D9%86%D8%AC%D8%AD-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%86-%D8%A8%D9%85%D9%88%D8%A7%D8%AC%D9%87%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D8%B9%D9%8A%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A9->
6. Artykuł Roya News z 26 lutego 2022 roku dotyczący rzekomego ukraińskiego pocisku, który uderzył w blok mieszkalny w Kijowie.
<https://beta.royanews.tv/news/271775>
7. Artykuł Roya News z 28 lutego 2022 roku dotyczący doniesień o rzekomym exodusie ukraińskich cywilów żydowskiego pochodzenia do Izraela.
[https://royanews.tv/news/272014?
fbclid=IwY2xjawMRw01eHRuA2FlbQlXMAbicmlkETFLYjJyb3JPPrm1NkxOb01WAR5cJpbIg_bmpU0cxWLuSoigRxMSyCjkUVIRSEBDfTYs3LF0vbsxxaKIOUKZU9w_aem_0W3IG1wEcmbw_x_QbwUpe6A](https://royanews.tv/news/272014?fbclid=IwY2xjawMRw01eHRuA2FlbQlXMAbicmlkETFLYjJyb3JPPrm1NkxOb01WAR5cJpbIg_bmpU0cxWLuSoigRxMSyCjkUVIRSEBDfTYs3LF0vbsxxaKIOUKZU9w_aem_0W3IG1wEcmbw_x_QbwUpe6A)
8. Artykuł Roya News z 10 marca 2022 roku dotyczący doniesień o rzekomych biolaboratoriach działających na terytorium Ukrainy.
<https://royanews.tv/news/272953>
9. Artykuł Roya News z 1 marca 2022 roku dotyczący rosyjskiej interwencji w Donbasie, mającej zapobiec powstaniu rzekomego amerykańskiego laboratorium broni biologicznej na Ukrainie. <https://royanews.tv/news/272093>
10. Artykuł Ammon News z 4 maja 2022 roku dotyczący doniesień o izraelskich najemnikach rzekomo wspierających pułk Azow w Ukrainie.
<https://www.ammonnews.net/article/679594>

11. Artykuł The New Arab z 20 lutego 2024 roku dotyczący rosyjskiej kampanii dezinformacyjnej „Matryoshka”, wymierzonej w organizacje zajmujące się fact-checkingiem.

https://www.alaraby.co.uk/entertainment_media/%D8%AD%D9%85%D9%84%D8%A9-%D8%AA%D8%A3%D8%AB%D9%8A%D8%B1-%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B3%D8%AA%D9%87%D8%AF%D9%81-%D9%85%D8%B3%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D9%88%D8%B0%D8%A7-%D9%86%D9%8A%D9%88-%D8%A2%D8%B1%D8%A7%D8%A8-%D9%88%D9%85%D9%86%D8%B5%D8%A7%D8%AA-%D9%85%D9%88%D8%AB%D9%88%D9%82%D8%A9-%D8%A3%D8%AE%D8%B1%D9%89

12. Artykuł Misbar z 18 lutego 2024 roku dementujący istnienie rzekomego muralu w Paryżu, przedstawiającego Wołodymira Zełenskigo klęczącego przed Josephem Goebbelsem.

<https://www.misbar.com/editorial/2024/02/18/%D8%AD%D9%85%D9%84%D8%A9-%D8%AA%D8%A3%D8%AB%D9%8A%D8%B1-%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B3%D8%AA%D9%87%D8%AF%D9%81-%D9%85%D8%B3%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D9%88%D8%B9%D8%AF%D8%AF%D8%A7-%D9%85%D9%86-%D9%85%D9%86%D8%B5%D8%A7%D8%AA-%D8%AA%D8%AF%D9%82%D9%8A%D9%82-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9%D9%84%D9%88%D9%85%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AE%D8%B1>

13. Artykuł Roya News z 18 października 2023 roku dotyczący eksplozji na dziedzińcu szpitala al-Ahli w Strefie Gazy oraz komentarza Władimira Putina do tego wydarzenia.

https://beta.royanews.tv/news/310972#google_vignette

14. Artykuł Roya News z 18 października 2023 roku dotyczący eksplozji na dziedzińcu szpitala al-Ahli w Strefie Gazy oraz komentarza Joe Bidena do tego wydarzenia. [h](https://royanews.tv/news/310960)

<https://royanews.tv/news/310960>

15. Artykuł Al-Ghad z 22 października 2023 roku dotyczący doniesień, że Hamas i Hezbollah miały kupować na czarnym rynku skradzioną broń z Ukrainy.

<https://alghad.com/Section-199/%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B1%D8%AF%D9%86%D9%8A/%D8%AA%D9%82%D8%A7%D8%B7%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%A7%D9%84%D8%AD-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%B3%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%AD%D8%B1%D8%A8-%D8%BA%D8%B2%D8%A9-%D9%87%D9%84-%D9%8A%D8%B9%D9%8A%D8%AF-%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%B7%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AD%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D9%8A%D8%A9-1460523>

16. Artykuł Roya News z 19 kwietnia 2018 roku wysuwający oskarżenia wobec Białych Hełmów o inscenizowanie ataków chemicznych w Dumie.
<https://royanews.tv/news/153011>
17. Artykuł Ammon News z 2 marca 2019 roku wysuwający oskarżenia wobec Białych Hełmów o inscenizowanie ataków chemicznych w Dumie. [h
tps://www.ammonnews.net/article/440980](https://www.ammonnews.net/article/440980)
18. Artykuł BBC z 16 lipca 2022 roku dotyczący postrzegania Rosji przez młodych Jordańczyków. <https://www.bbc.com/arabic/world-62179256>
19. Oficjalna strona internetowa jordańskiej platformy fact-checkingowej Akeed.
[https://www.akeed.jo/index.php/en?
Itemid=102&id=1&lang=en&option=com_aboutakeed&view=item](https://www.akeed.jo/index.php/en?Itemid=102&id=1&lang=en&option=com_aboutakeed&view=item)
20. Oficjalna strona internetowa jordańskiej platformy fact-checkingowej Fatabyyano.
[https://fatabyyano.net/
D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D9%8A%D8%A9-1460523](https://fatabyyano.net/D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84%D9%8A%D8%A9-1460523)
21. Oficjalna strona internetowa jordańskiej platformy fact-checkingowej Misbar.
<https://www.misbar.com/>